

BALKANLARDA SOVYET İSTİLASI BAŞLARKEN: BÜKREŞ TÜRK ELÇİLİĞİ'NİN RAPORLARINDA ROMANYA'NIN İŞGALİ

Murat AYDOĞDU*

Öz: Stalingrad Savaşı sonrasında Kızıl Ordu Mihver güçlerini Rus topraklarından adım adım temizleyerek Romanya'nın kapılarına dayandığında iki temel soru ortaya çıkmıştır: Bunlardan birincisi, Kızıl Ordu Romanya'ya girdiği takdirde Sovyet yönetimi bu ülkede kendi egemenliğini tesis etmek niyetinde miydi? Diğeri de eğer böyleyse İngiltere ve ABD bunu engellemek için etkin bir şekilde devreye girecek miydi yoksa Romanya Stalin'in insafına mı terk edilecekti? Romanya Balkanların giriş kapısıydı ve her iki soru tüm diğer Balkan ülkeleri için de sorulabilirdi. Bu soruların cevapları savaşın başından beri Sovyet yayılmacılığını kendisi için büyük bir tehdit olarak gören Türkiye açısından hayati öneme sahipti. Balkanların komünistleşmesi savaş sırasında Müttefiklerin beklediği işbirliğini gerçekleştirmeyen Türkiye'nin de aynı akıbete uğraması için bir zemin teşkil edebilirdi. Dolayısıyla Türk siyasi eliti o dönemde bu iki sorunun cevabına odaklanmış ve Romanya'daki gelişmeler gündemin ilk sırasına oturmuştur. Romanya'daki gelişmelerle ilgili olarak Ankara'nın sahip olduğu en ciddi ve güvenilir bilgi kaynağı ise Türkiye'nin Bükreş Elçiliği idi. Bu makale işgalin ilk aylarında Bükreş'te yaşananları yukarıdaki iki soru bağlamında ve Bükreş Elçiliği'nin raporları temelinde ele almaktadır. Böylece Türkiye'nin 1945-1947 yılları arasında Sovyet emperyalizmi karşısında yaşadığı yalnızlık ve endişenin temellerine dair farklı bir pencereden somut veriler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Türkiye, Romanya, Kızıl Ordu, Balkanlar.

AS THE SOVIET INVASION IN THE BALKANS BEGINS: THE OCCUPATION OF ROMANIA IN THE REPORTS OF THE TURKISH EMBASSY IN BUCHARES

Abstract: After the Battle of Stalingrad, when the Red Army gradually cleared the Axis forces from Russian territory and arrived at the gates of Romania, two fundamental questions arose: 1- If the Red Army entered Romania, did the Soviet government intend to establish its own sovereignty in that country? 2- If so, would England and the USA actively intervene to prevent this, or would Romania be left to Stalin's mercy? Romania was the gateway to the Balkans, and both questions could be asked for all the other Balkan countries. The answers to these questions were also of vital importance for Türkiye, which had seen Soviet expansionism as a great threat to itself since the beginning of the war. The communization of the Balkans could have paved the way for the same fate for Türkiye, which had not cooperated as expected by the Allies during the war. Therefore, the Turkish political elite focused on the answers to these two questions at the time, and developments in Romania came first on the agenda. The most serious and reliable source of information Ankara had regarding developments in Romania was the Turkish Embassy in Bucharest. This article examines the events that took place in Bucharest in the first months of the occupation in the context of the two questions above and on the basis of the reports of the Bucharest Embassy. In this way, concrete data will be tried to be presented regarding the foundations of the loneliness and anxiety that Turkey experienced in the face of Soviet imperialism between 1945 and 1947.

Key Words: Second World War, Türkiye, Romania, Red Army, Balkans.

Giriş

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerine dek harp dışı kalmayı başarabildi. Aslında savaşın başlangıç safhasında kendi güvenliğini İngiltere'nin yanında aramış, tavrını net bir şekilde bu ülkeden yana koymuş, İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939 tarihinde bir ittifak antlaşması imzalamıştı. Şüphesiz Türk dış politika yapıcıları böylesi bir karar alırken, ülkeyi İtalya'dan gelebilecek

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, e-mail: murat.aydogdu@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6857-1211.

tehditlerden ama daha da önemlisi 23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanan Nazi-Sovyet Paktı'nın tehlikelerinden korumayı amaçlamışlardı. Ancak bu hesap tutmadı ve 1940 Mayıs-Haziran aylarında Fransa'nın Almanlar tarafından ezilmesi, İngiltere'nin ise tamamıyla Britanya Adası'nın savunmasına odaklanması Türkiye'nin dış politikasını revize etmesini gerekli kıldı. Artık Ankara ne olursa olsun savaşın dışında kalmaya ve bu doğrultuda muharip güçler arasında bir denge politikası izlemeye yöneldi. İngiltere ile ittifakını hiçbir zaman inkâr etmedi ama savaşın geri kalanında pozisyonunu bu ittifaka değil yeni denge politikasına göre ayarladı¹.

1941 ilkbaharında Almanlar bütün Balkanları kontrol altına alarak Türkiye'nin kapısına dayandıklarında Ankara Hükümeti savaş tehlikesini ilk kez bu denli yakından hissetti. Ama korkulan olmadı ve Hitler Türkiye ile bir saldırmazlık antlaşması imzalayarak Rus topraklarına yöneldi. Bu durum Türkiye'yi oldukça rahatlatmıştı ama Nazi-Sovyet savaşının, taraflardan birinin ezici zaferiyle sonuçlanması kâbusun geri dönmesi anlamına gelecekti. Nitekim Kızıl Ordu'nun Stalingrad'da kazandığı zafer sonrasında Rusya'daki savaşın girdiği mecraya, en kötü ihtimale hazırlıklı olunması gerektiğine işaret ediyordu. Türkiye'nin büyük politik kâbusu koşar adımlarla yaklaşıyordu. Bu kâbus, Sovyet yayılcılığının Alman ordularını önüne katan Kızıl Ordu marifetiyle Balkanlara giriş yapması ve böylece komünizmin batı yönünden de Türkiye'yi kuşatmasıydı. Ankara'nın epeyce zamandır benimsediği dış politika esaslarından biri, Almanları tamamen ezmenin ve bu uğurda Sovyetler Birliği'ni sınırsızca desteklemenin ileride Avrupa için ne denli büyük tehlikelere kapı aralayacağına Batılı Müttefikleri ikna etmektir. Kızıl Ordu Balkanlara yaklaştıkça, Ankara Hükümeti de işin sonunda haklı çıkacak olma endişesini her gün daha fazla hissetmeye başladı. Kızıl Ordu'nun Balkanlara giriş kapısı Romanya'ydı ve bu yüzden bu ülkenin düşmesi kötü senaryonun gerçeğe dönüşmeye başladığı an olacaktı. Böyle bir durumda herkes sıradaki ülkenin Bulgaristan olacağını farkındaydı. Dolayısıyla Türkiye açısından Romanya'nın kaderi kendi kaderiyle doğrudan bağlantılı görülyordu. Bu noktada Romanya'nın Sovyet işgali altına düşmeden önce Anglosaksonlarla bir uzlaşuya varabilmesi Türkiye açısından önemliydi ve Ankara bu yolda Bükreş'e elinden gelen desteği vermeye hazırdı. Aslında Türkiye açısından Balkanların komünistleşmesine mani olabilecek en makul senaryo, Anglosaksonlar tarafından desteklenecek bir Balkan birliğiydi. Ancak sorun şuydu ki Anglosaksonlar Sovyetler Birliği'nin Romanya ve Bulgaristan'da hâkimiyet tesis etmesine engel olma motivasyonundan yoksunlardı. Avrupa'da Almanlara karşı verilen savaşın yükünü üç yıl boyunca neredeyse tamamen Sovyetler Birliği'nin omuzlarına bırakmış bulunan Anglosaksonların, şimdi tam da ödediği bedelin karşılığını alma azim ve kudretindeki komünist müttefikini durdurmaya kalkışması hem politik, hem askeri hem de psikolojik açıdan zordu. İtalya'yı Nazilerden temizleme uğraşı bir yana bırakılırsa Avrupa'daki savaşa ancak 1944 Haziran ayında Normandiya çıkarmasıyla etkin bir giriş yapan Anglosaksonlar için Batı ve Orta Avrupa'nın Sovyet etki alanı dışında tutulması çok daha gerçekçi bir hedef olacaktı. Kısacası Avrupa'yı bekleyen şey Sovyetlerin az çok tatmin edileceği yeni bir dengeydi.

Ancak bütün bunlar olayların üzerinden uzunca bir zaman geçtikten sonra idrak edilebilecek şeylerdi ve o zamanlar Türk siyasi elininin böylesi kesin çıkarımlarda bulunması elbette olanaksızdı. Yapabilecekleri şey, olayların hangi istikamete evrileceğine dair tedirgin bekleyişleri sırasında şu temel soruları sormak ve cevaplarını araştırmaktı: Kızıl Ordu Romanya'ya girdiği takdirde Sovyet yönetimi bu ülkede kendi egemenliğini tesis etmek niyetinde miydi? Eğer böyleyse İngiltere ve ABD bunu engellemek için etkin bir şekilde devreye girecek miydi yoksa Romanya Stalin'in insafına mı terk edilecekti?

Yukarıdaki sorular 1944 Ağustos ayında Kızıl Ordu'nun Romanya'yı işgaliyle birlikte adım adım cevaplarını bulmaya başlamıştır. Ankara'nın pür dikkat bu süreci takip ederken güvенеbileceđi başlıca bilgi kaynağı şüphesiz Bükreş Türk Elçiliği'nin gönderdiği raporlardı. Bu noktada o dönemde Türk dış politikasına bizzat yön veren Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, elçilik raporlarının ve tavsiyelerinin aldığı kararlar üzerinde sahip olduğu başat role yaptığı vurguyu hatırlamak gerekir². Dolayısıyla

¹ Murat Aydoğdu, 1939 İngiliz-Fransız-Türk Antlaşması'na Dair Dikkatlerden Kaçan Bir Gerçek: Özel Anlaşma'da Yer Alan 'Erteleyici Madde'nin Kaldırılması, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, XIX/75 (2022), s. 83-100.

² Edward Weisband, 2. Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası, çev. Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, y.y. 1974, s. 22.

yukarıdaki hayatı sorular Türk dış politika yapıcılarının zihninde cevaplarını bulurken, başlıca verileri de Bükreş Elçiliği'nin raporlarının sağladığını kabul edebiliriz. Bu makalenin amacı da Türk Diplomatik Arşivi'nde yer alan Bükreş Elçiliği'nin raporları üzerinden, Türk dış politikasına yön verenlerin o dönemde olayların gidişatına dair bilgi edinme sürecine ışık tutmaktır. Bu süreç Türkiye'nin 1945-1947 yılları arasında Sovyet tehdidi altında Anglosaksonlardan destek umarak geçirdiği yıllara ait endişelerinin kökenleriyle doğrudan bağlantılıdır ve dolayısıyla söz konusu dönemde Türk dış politikasını daha derinden kavramak için gereken somut veri havuzuna katkı sağlamak gibi bir amaca da sahiptir.

İlgili literatüre kısaca değinecek olursak; Liliana Boscan Altın ve Ömer Metin'in birlikte kaleme aldıkları "Turkey's Role in Romania's Diplomatic Struggle (1st of February 1943 - 23rd of August 1944)" adlı makale İkinci Dünya Savaşı sırasında ve özellikle de Stalingrad Savaşı sonrasında Rumen iktidar ve muhalefetinin Türkiye üzerinden İngilizlerle ayrı barış yapma girişimlerini Rumen arşiv belgelerine dayanarak anlatmaktadır. Başlığında da anlaşılacağı üzere bu makale Kızıl Ordu'nun Romanya'ya girmesinden sonraki süreci, yani bizim ele aldığımız dönemi dışarıda bırakmıştır. Aynı iki yazarın yine birlikte kaleme aldıkları "Turkey and Romania at the Crossroads: The Balkans Divided (1944-1947)" başlıklı makale ise 1944 -1947 aralığında Romanya adım adım Sovyet etki alanı içine girerken, Türkiye'nin aynı akıbete uğramaktan nasıl kurtulduğunu ve iki ülke arasındaki ilişkilerin, bu farklı yönlerle savrulma keyfiyetinden nasıl etkilendiğini ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Makale, doğası gereği, bizim çalışmamızın konusunu teşkil eden Kızıl Ordu'nun Romanya'ya girişine ve takip eden aylarda bu ülkede yaşanan gelişmelere Türk tarafının verdiği tepkiye odaklanmamış, bunu sadece birkaç Türk köşe yazarının değerlendirmeleri üzerinden söz konusu etmiştir. Daniela Popescu'nun "Romanian-Turkish Diplomatic Relations During the First Years After the Communist Regime Took the Power in Romania – The Border Crossings into Turkey" başlıklı çalışması ise Romanya'ya komünist düzenin hâkim olmasının ardından bu ülkeden Türkiye'ye ilticalara odaklanmıştır. Ionut Cojocaru tarafından kaleme alınan "Diplomatic Relations Between Romania and Turkey During World War II" başlıklı makalenin içeriği ise garip bir şekilde tamamen İkinci Dünya Savaşı öncesiyle ilgilidir ve iki ülke arasında savaş sırasındaki ilişkiler hiçbir şekilde söz konusu edilmemektedir. Türk-Romen ilişkilerini ele alan Türkçe kitaplardan ve tezlerden bizim ele aldığımız döneme odaklanan (en azından tespit edebildiğimiz) herhangi bir çalışma ise bulunmamaktadır.

Son olarak metne dair altı çizilmesi gereken birkaç husus bulunmaktadır: Makalenin odaklandığı dönemde Romanya'da iktidarın en önemli iki ismi aynı soyadını taşımaktaydı ancak aralarında bir akrabalık ilişkisi yoktu. Ülkeyi diktatoryal bir tarzda yöneten en tepedeki isim Başbakan Mareşal Ion Antonescu'ydu ve o dönemin resmî-gayiresmî Türkçe yazınında genellikle kısaca "Mareşal" olarak zikredilmekteydi. Metinde "Ion Antonescu" ya da "Mareşal Antonescu" olarak anılacaktır. Mihai Antonescu ise Ion Antonescu'nun sağ koludur ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında hükümette pek çok vazife üstlenmiştir. Makalenin ele aldığı dönemde de Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı'dır. Türk Diplomatik Arşivi'nde bulunan konuya dair belgelerde kısaca "Başvekil" olarak anılmaktadır. Hâlbuki bugünkü başbakan mevkiini karşılayan bu sıfatın sahibi, görüldüğü üzere aslında Ion Antonescu'ydu. Muhtemelen Mihai Antonescu'nun "Başvekil" olarak anılması Türkiye'deki hükümet yapısının Romanya'daki hükümet yapısına uyarlanmasından ve bu arada fazla sesi çıkmasa da Romanya'da bir kralın bulunduğu gerçeğinin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktaydı. "Conducator" (Lider/Şef) sıfatını da üstlenmiş bulunan Ion Antonescu anlaşılan Türkiye'de Cumhurbaşkanı'nın işgal ettiği mevkide görülmekteydi ve yardımcısı Mihai Antonescu da bu durumda Türkiye'deki Başvekil'e denk bir mevkiye konumlandırılmıştı. Ancak bu makalede sıkça atıf yapılacak olan *Hitler's Forgotten Ally: Ion Antonescu and His Regime: Romania 1940-1944* adlı eserde Dennis Deletant'ın da Mihai Antonescu'dan sürekli olarak "Prime-Minister" olarak bahsetmesi bunun az çok yaygın bir algı ve kabul olduğunu göstermektedir. Biz ise bu makalede Mihai Antonescu'dan bahsederken Ion Antonescu ile karıştırılmaması adına ismiyle beraber yazmayı ve sıfat olarak da "Başbakan Yardımcısı" nı kullanmayı tercih ettik.

1. İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Romanya

Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk prenslikler olan Eflak ve Bođdan³ 1858 yılında birleşme kararı almışlar ve bu yeni durum 1861 yılında geçici kaydıyla Osmanlı yönetimi tarafından da tanınmıştır⁴. Ancak birleşme kalıcı olmuş, 1878 Berlin Antlaşması'yla bu yekpare yapı Romanya Prensligi olarak bağımsız bir devlete dönüşmüştür. Prensligin sınırları belirlenirken Güneydoğu Boğdan (Güney Besarabya) Rusya'ya verilmiş, buna karşılık Kuzey Dobruca Romanya Prensligi'ne bağlanmıştır. Romanya Prensligi 1881 yılında bir krallık haline getirilmiştir⁵.

Romanya II. Balkan Savaşı sonrasında 10 Ağustos 1913 tarihinde imzalanan Bükreş Antlaşması'yla Bulgaristan'dan Silistre, Tutakan ve Güney Dobruca'yı aldı⁶. Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1915 yılında İtilaf Devletleri Romanya'yı kendi saflarına katabilmek için bu ülkeye Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ait Transilvanya, Banat ve Bukovina'yı vaat etmişlerdi. Rumenler 1916 yılı Ağustos ayında İtilaf saflarında savaşa katıldılar ancak Merkez Devletler ordularının Aralık 1916'da Bükreş'e girmesine engel olamadılar⁷. Sonraki aylarda Romanya'nın buğday tarlaları ve petrolleriyle birlikte büyük bölümü işgal altına düştü⁸. Ancak tamamen imha olmaktan kurtulan Rumen ordusunun bakiyesi Yaş'ta toplanmış, Kral Ferdinand ve bakanları da onların yanına gitmişti⁹. Böylece şehir Romanya'dan arta kalan toprakları kontrol etmeye çalışan yeni idarenin merkezine dönüşmüştü¹⁰.

Kasım 1917'de Bolşevikler Rusya'da idareye el koydular ve Mart 1918'de Merkez Devletlerle Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak ülkeyi savaştan çektiler. Rusya'daki otorite boşluğundan faydalanan gruplardan biri de Besarabya'daki Rumen milliyetçileri oldu. Nisan ayında bölgede Demokratik Federatif Moldova Cumhuriyeti ilan edildi ve Romanya'ya iltihak kararı alındı. Ne var ki Mayıs ayında Rumenler Merkez Devletlerle yeni bir antlaşma imzalamak zorunda kaldılar. Dobruca'yı Bulgarlara, Karpatlar'da bir kısım araziyi de Macarlara bırakırlarken Rumen ekonomisi tamamen Merkez Devletler'in kontrolü altına girdi. Ancak 1918 ortalarından itibaren ibre İtilaf Kuvvetleri tarafına döndü ve neticede Romanya savaştan Transilvanya, Dobruca, Besarabya, Kuzey Bukovina ve kısmen Banat'ı topraklarına katarak ayrıldı. Böylece ülkenin yüzölçümü ve nüfusu neredeyse iki katına çıkmış oluyordu¹¹.

Savaş sonrası dönemde Macar, Bulgar ve Sovyet taleplerinden çekinen Rumenler toprak bütünlüklerini korumak için ittifaklara yöneldiler. 1921 yılı içerisinde Sovyet Rusya'ya karşı Polonya ile, Macaristan'a karşı Çekoslovakya ile, hem Macaristan'a hem de Bulgaristan'a karşı da Yugoslavya ile ittifak antlaşmaları imzaladılar. 1920 yılında Yugoslavya ve Çekoslovakya arasında da Macaristan'a karşı bir ittifak antlaşması imzalanmıştı ve sonuçta Yugoslavya-Çekoslovakya-Romanya ittifak örgüsü Küçük Antant adıyla bir sisteme dönüştü. Bu ittifak sistemi 1933 yılında Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesinin hemen ardından devamlı bir statüye kavuşturuldu. Ayrıca Romanya 1934 yılında Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya ile birlikte Balkan Antantını teşkil ederek kendisine Bulgaristan'a karşı yeni bir güvence sağlamaya çalıştı. Küçük Antant ülkelerinden Çekoslovakya 1924, Romanya 1926 ve Yugoslavya 1927 yıllarında Fransa ile de birer ittifak antlaşması imzaladılar.

³ Ömer Bedir, "Osmanlı İmparatorluğu'yla İlişkileri Bağlamında Voyvodalıklardan Modern Romanya'ya: Osmanlı-Romanya Diplomatik İlişkileri (1878-1908)", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, V/2 (2020), s. 58.

⁴ Togay Seçkin Birbudak, "Eflak-Boğdan'ın Birliği Meselesi ve Osmanlı Basınına Göre Prens Carol'un Romanya Tahtına Çıkışı", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, VI/12 (2023), s. 310.

⁵ Mihai Maxim, "Romanya: Tarih" maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXXV, İstanbul 2008, s. 170.

⁶ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 445.

⁷ Pierre Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918)*, c. I, çev. Adnan Cemgil, Atın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1977, s. 370-373.

⁸ Basil Liddell Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 346.

⁹ *Romania: A Country Study*, ed. Ronald D. Bachman, U.S. Government Printing Office, Washington D.C. 1991, s. 32.

¹⁰ Keith Robbins, *Birinci Dünya Savaşı*, çev. Müfit Günay, Dost Kitabevi, Ankara 2005, s. 68.

¹¹ *Romania: A Country Study*, s. 32-36.

Böylece Fransa Küçük Antant'ı önemli ölçüde kendisine bağlamış oldu ve bundan sonra dört devlet uluslararası meselelerde birlikte hareket etti¹².

Hitler, iktidara geldiği 1933 yılından itibaren Versay Antlaşması'nın hükümlerini birer birer çiğneyerek politik hedeflerinden ilkinin gerçekleştirmiş, sonra ikinci hedefine yönelerek ülke topraklarını Almanya dışında yaşayan Alman topluluklarını içerecek şekilde genişletmeye odaklanmıştı. Mart 1938'de Avusturya'yı ilhak eden Almanya bundan sonra Çekoslovakya sınırları içindeki Südetler'i hedefe koydu. İngiltere Başbakanı Chamberlain, Hitler'in genişleme politikasının nihai noktası olmasını umarak Çekleri ve Fransızları ikna etme işini bizzat üstlenmişti. Münih'te toplanan ve Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın temsil edildiği konferans Alman taleplerini onayladı. Ancak mesele Südetler'den ibaret kalmadı. Almanya ve İtalya'nın desteğiyle Polonya Teschen bölgesini, Macaristan da Slovakya'nın bir kısmını işgal etti¹³. Bir sonraki hamlede ise Çekoslovakya haritadan tamamen silindi. 15 Mart 1939'da Almanlar Prag'a girerken Macar kıtaları da Rutanya'yı işgal etti ve bölge Macaristan tarafından ilhak edildi. Slovaklar işgalden bir gün önce Hitler'in desteğiyle bağımsızlıklarını zaten ilan etmişlerdi. Bu yağma İngiltere ve Fransa'yı Almanya'yı yatıştırma politikasının fiyaskoyla sonuçlandığını kabul etmek zorunda bıraktı. Almanlar dış politika hedeflerinden üçüncüsünü, yani "Hayat Sahası" safhasını başlatmışlardı ve bu sahanın nerelere kadar uzanacağı kestirilemezdi.

Hitler'in hedefindeki ülkelerden biri artık Romanya'ydı. Bu ülkedeki petrol, maden ve orman kaynakları Almanya için son derece önemliydi. Romanya Kralı II. Carol'un 1930 yılında tahta geçmesinden itibaren Romanya siyasi ve ekonomik bir istikrarsızlığa sürüklenmişti. Özellikle halk arasında II. Carol'a karşı bir tepki vardı. Öte yandan Faşizm ve Nazizm Romanya'da da yankı bulmuş, Codreanu'nun kurduğu "Demir Muhafızlar" teşkilatı ülkede etkisini giderek arttırmaya başlamıştı. II. Carol bir süre otoritesini bu teşkilata dayanarak korumaya çalıştı. Ancak kendisi için de tehlikeli bulmaya başladığında bu teşkilatı yasaklayarak 1938 Şubat'ından itibaren ülkeyi Nazi eğilimli bir diktatörlükle yönetmeye başladı. Macarların Alman desteğiyle Çekoslovakya'dan büyük parçalar koparmaları Rumenleri tedirginliğe sürüklemiş, aynı senaryonun Transilvanya ve Bukovina için de sahneye konabileceği endişesiyle Almanlara yaklaşma uğraşısı içerisine girmişlerdi. Çekoslovakya'nın yok olması Küçük Antant'ın da tarihe karışması anlamına geliyordu ve yeni konjonktürde işlevini yitirmiş bulunan Balkan Antantı da Romanya'nın korkularına kalkan olamazdı. Böylece Hitler 23 Mart 1939'da Rumenlerden geniş kapsamlı ve avantajlı bir ticaret antlaşması koparabilirdi. Bu gelişme Nazi nüfuzunun kendi sınırlarına dayandığını gören Sovyetler Birliği'ni fazlasıyla endişelendirmişti. İngiltere ve Fransa'nın bu gelişmelere tepkisi ise hem Romanya'ya hem de Almanya'nın bir sonraki hedefi olmaya en yakın durumundaki Polonya'ya garanti vermek olmuştu. Ancak yine de Almanları durdurmak için Sovyetler Birliği ile bir cephe oluşturma çabası içerisinde olan Batılılara, özellikle Çekoslovakya hadisesindeki pasif tutumları sebebiyle Stalin tarafından şüpheli bakılmaktaydı¹⁴. 23 Ağustos 1939 günü imzalanan Nazi-Sovyet Paktı tüm politik hesapları alt üst eden şok edici bir gelişme oldu. Bu paktın o zamanlar Batılılar tarafından sadece üzerinde tahmin yürütülebilen gizli maddeleri arasında Polonya'nın iki ülke arasında paylaşılması, Finlandiya, Letonya, Estonya ve Besarabya'nın Sovyet nüfuz alanı olarak kabul edilmesi de vardı. Polonya'nın işgalinin ardından antlaşma revize edildi ve Almanya'nın Polonya'da daha büyük bir pay alması karşılığında Litvanya da Sovyet nüfuz alanına dâhil edildi¹⁵.

2. Müttefiklerin 1944 Yaz Taarruzuna Kadar İkinci Dünya Savaşı'nda Romanya

1 Eylül 1939'da Almanya Polonya'ya saldırdı ve bundan iki gün sonra İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etti. Ancak yine de Polonya Almanlar ve Sovyetler tarafından paylaşıldı. Kızıl Ordu Finlandiya'ya yönelik de bir saldırı başlattı ve bu ülkeden de bir kısım toprak aldı. Almanların 1940 yılı Nisan ayında Danimarka ve Norveç'e, Mayıs ayında ise Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve

¹² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 168, 171-173.

¹³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 255-256.

¹⁴ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 256-261.

¹⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 268-272.

Fransa'ya yönelik saldırısı hiç kimsenin ummadığı süratli zaferlerle sonuçlandığında Stalin bundan endişeye kapıldı. Sovyetler, Almanlar tekrar Doğu'ya yönelmeden önce Letonya, Estonya, Litvanya'yı ilhak etti. Ardından Besarabya'yı ve 23 Ağustos Paktı'nda söz konusu edilmemiş olmasına rağmen Kuzey Bukovina'yı Romanya'dan talep etti. Bu sırada Balkanlarda bir savaş çıkmasını istemeyen Almanya sessiz kalınca Rumenler bu talepleri yerine getirmek zorunda kaldılar. Ama iş bu kadarla kalmadı ve Bulgarlarla Macarlar bunu fırsat bilerek kendi toprak taleplerini Bükreş'e iletiler. 19 Ağustos'ta Bulgaristan Romanya'dan Güney Dobruca'yı aldı. Macarların Transilvanya'ya yönelik talebi ise Rumenler tarafından reddedildi. Ancak Almanya ve İtalya'nın devreye girmesiyle 30 Ağustos 1940'ta Viyana'da yapılan antlaşma neticesinde Rumenler Transilvanya'nın üçte ikisini (bölgenin güney kesimi Romanya'da kaldı) Macarlara terk ettiler. Geri kalan Rumen toprakları için Almanya'nın Bükreş'e garanti vermesi ise Moskova tarafından düşmanca bir eylem olarak görülerek öfkeyle karşılandı¹⁶. Romanya'nın içine düştüğü durum ve toprak kayıpları II. Carol'a karşı ülkede bir öfke doğurdu. 6 Eylül 1940'ta tahttan indirilen Kral'ın yerine oğlu Mihai geçirildi ama bu andan itibaren ülkede erk faşist Demir Muhafızlar tarafından desteklenen Mareşal Ion Antonescu'nun eline geçti. Antonescu rejimi daha da Nazi yanlısı bir politika uygulamaya başladı¹⁷ ve Almanlar darbenin yapıldığı Eylül ayında "eğitim kıtaları" adı altında Finlandiya ile birlikte Romanya'ya asker gönderdi. Berlin-Moskova arasındaki gerilim yeni bir safhaya girerken, Hitler Sovyetler Birliği'ni Üçlü Pakt'a (Alman-İtalyan-Japon paktı) girmeye davet etti. Moskova'nın Alman askerlerinin Finlandiya'dan çekilmesi, Bulgaristan'a Sovyet garantisi ve Boğazlarda üs gibi talepleri Hitler tarafından kabul edilmedi. Bundan sonra Hitler 18 Aralık 1940 tarihinde Alman ordularına Sovyet Rusya seferi için hazır olmaları talimatını verdi. Ancak bundan önce Balkanların tam kontrolü sağlanmalıydı. 20 Kasım 1940 tarihinde Macaristan, bundan üç gün sonra da Romanya Üçlü Pakta dâhil oldu¹⁸. 1941 Şubat ayı başlarında 680.000 Alman askeri Romanya'da konuşlandırıldı¹⁹. Bulgaristan da 1 Mart 1941'de aynı yolu takip etmek zorunda kalırken pakta dâhil olmayı reddeden Yugoslavya ve Yunanistan Almanlar tarafından nisan ayında işgal edildi. 18 Haziran'da Türkiye ile bir saldırmazlık antlaşması imzalayan Hitler bundan dört gün sonra Rusya seferini başlattı.

Almanlar tarafından yeniden yapılandırılan ve eğitilen Rumen ordusu Hitler'in Rusya seferine etkin bir şekilde katıldı. Alman ve Rumen birlikleri Besarabya, Odessa ve Sivastopol'u ele geçirdikten sonra doğuya, Stalingrad'a doğru ilerledi. Hitler'in gözüne girmek için Macaristan'la hastalıklı bir rekabet içinde olan ve kuzey Transilvanya'yı yeniden kazanmayı uman Romanya, Nazi savaş çabaları için Almanya'nın diğer tüm müttefiklerinin toplamından daha fazla muharip birlik topladı. Hitler Romanya'nın sadakatini Besarabya ve Kuzey Bukovina'yı iade ederek ve Odessa da dâhil olmak üzere Dinyester'in hemen doğusundaki Sovyet topraklarını ilhak etmesine izin vererek ödüllendirdi²⁰. Romanya, Nazi savaş çabalarına petrol, tahıl ve endüstriyel ürünler sağladı; ancak Almanya bunların bedelini mal veya altın olarak ödeme konusunda isteksizdi. Sonuç olarak Romanya'da enflasyon fırladı ve hükümet yetkilileri bile Alman sömürsünden yakınmaya başladı. Romanya-Macaristan düşmanlığı da Almanya ile ittifakı baltalayan bir faktördü. Antonescu hükümeti, Sovyetler Birliği'ne karşı beklenen nihai zaferden sonra Macaristan ile Transilvanya konusunda çatışmayı kaçınılmaz görmekteydi. Ancak Şubat 1943'te Kızıl Ordu Stalingrad'da Mihver güçlerini bozguna uğrattırken Rumen güçleri de büyük ölçüde imha edildi ve Alman-Rumen ordularının bakiyesi batıya doğru geri çekilmeye başladı. Müttefik bombardımanı, Sovyet işgalinden önce 1943 ve 1944'te Romanya'da üretimi, ulaşımı ve ekonomik faaliyetleri büyük ölçüde kısıtladı²¹. Hatta Türk elçiliği personeli bu bombardımanlardan bir ölçüde korunmak için ve özellikle de akşamları ve geceleri kullanmak üzere

¹⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 335-336.

¹⁷ *Romania: A Country Study*, s. 40-41.

¹⁸ Armaoğlu, a.g.e., s. 336-337.

¹⁹ Robin Denniston, *Churchill's Secret War: Diplomatic Decrypts, The Foreign Office and Turkey 1942-1944*, Chancellor Press, London 2000, s. 40.

²⁰ *Romania: A Country Study*, s. 41.

²¹ *Romania: A Country Study*, s. 42.

Bükreş kırsalında köy evleri kiralama yoluna gitmişti. Sovyet istilasını arifesinde elçilikteki kıymetli eşyalar da bu köy evlerine tařınmıřtı²².

Stalingrad sonrasında savaşın nihai bir Mihver yenilgisiyle neticeleneceğine dair kanaat her yerde olduğu gibi Romanya'da da kuvvetlendi. Gerçi daha öncesinde de bir takım girişimler olmuştu ama o dakikadan itibaren gerek iktidar gerekse muhalefet kanadının ülkeyi savaştan çekmenin yollarını araştırma konusundaki çabaları arttı. Diğer girişimlerin yanında Başbakan Yardımcısı Mihai Antonescu Türk Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver ile yakın ilişkisini kullanarak Türkiye'nin arabuluculuğunu temine çalıştı. Müttefiklerle bir mütareke yapmayı zorlaştıran başlıca faktörler, böyle bir girişime Almanların vereceği tepkiden duyulan endişe ve Müttefiklerin kısa süre önce aldığı "kayıtsız şartsız teslim" kararıydı. Yapılacak girişimler ülkede bir Alman işgaline yol açmamalı ve Müttefikler Romanya'nın bağımsızlığını ve Sovyet işgalinden masuniyetini peşinen kabul etmeliydi. Bu hususlar garanti altına alınmadığı sürece mütareke yapmanın da bir anlamı yoktu. Alman işgali meselesi daha çok Rumenlerin sorunuymdu ama bağımsızlık ve Sovyet işgalinden masuniyet meseleleri Müttefiklerin yaklaşımına bağlıydı. Almanya ile savaşın cephedeki ağırlılığını neredeyse tamamen üstlenmiş olan Sovyetler Birliği'ne karşı ABD ve İngiltere'nin Balkanlarda önleyici hamleler yapması ise kolay değildi. Rumenler Batılılarla uzlaşmak için çok çabaladılar ancak her seferinde kendilerine mütarekenin adresi olarak Moskova gösterildi. Mart 1944'te Kızıl Ordu artık Romanya kapılarındaydı ama o zaman Alman-Rumen kuvvetleri tarafından durdurulabilmiřlerdi²³.

Ancak 1944 Haziran ayında Batı'daki Normandiya çıkarmasıyla eş zamanlı olarak Kızıl Ordu'nun Doğu Cephesi boyunca başlattığı taarruz savaşta artık son merhaleye yaklaşıldığına işaret ediyordu. Cephenin güney kanadındaki Sovyet kuvvetlerinin Romanya'ya karşı yeni bir harekât başlatması an meselesiydi. Bu durum Rumen muhalefetini harekete geçirdi ve zamanı geldiğinde inisiyatif almak üzere Romanya Komünist Partisi, Sosyal Demokrat Parti, Ulusal Çiftçi Partisi, Ulusal Liberal Parti 20 Haziran 1944'te Ulusal Demokratik Blok'u (UDB) kurdular²⁴. UDB General Antonescu'ya karşı Kral Mihai ile kuvvetli bir işbirliği geliştirdi.

3. Zeki Kuneralp'in Rumenlere ve Romanya'ya Dair Tespitleri

İleride Bern, Londra, Madrid Büyükelçiliği ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği görevlerinde bulunacak olan²⁵ Zeki Kuneralp bu dönemde Bükreş Elçiliği Üçüncü Kâtipliği vazifesini yürütmekteydi. Kuneralp'in dönemin Romanyası ve Rumen toplumu hakkındaki gözlem ve değerlendirmeleri konumuz açısından oldukça önemli ve aydınlatıcıdır. Zira bu gözlem ve değerlendirmeler makalenin ele aldığı dönemde Rumenlerin Müttefik ve Mihver cephelerine bakış açılışına olduğu kadar Türkiye'den ve Türklerden beklentilerine de ışık tutmaktadır. Kuneralp'e göre Rumenler Türklere karşı pozitif bir bakış açısına sahiptiler. Türkiye'nin efsanevi Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in bu olumlu imaja elbette katkısı olmuştu ama Kuneralp, Rumenlerin biri geçmişle ve diğeri de gelecekle ilgili iki tasavvurunun daha önemli sebepler teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Öncelikle Rumenler Türk hâkimiyeti dönemine o kadar da olumsuz bakmamaktaydılar. Eflak ve Boğdan'da Türk hâkimiyeti ağır ve acıtıcı olmamış; bilakis Slav ve Macarların ortasında bir Latin azınlığı olarak varlıklarını sürdürmeye çalışan Rumenler için Türklerin varlığı özellikle Ruslara karşı koruyucu bir kalkan teşkil etmişti. Türkler ve Rumenler diğer Balkan milletlerinin arasında olduğu gibi derin yaralar oluşturacak denli şiddetli mücadelelere de girişmemişlerdi. İkincisi 1944 yılı itibarıyla Türkler, Rumenlerin bakış açısından kendilerini Rus istilasından kurtarabilecek gelişmelerde etkin rol oynayabilecek bir pozisyonda görülyorlardı. Almanları sevmeyen, Ruslardan ürken, Anglosaksonlara ve özellikle de Amerikalılara karşı ise

²² Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 568/39061-158021-40, 568/38848-157937-2.

²³ Liliana Boscan Altın, Ömer Metin, "Turkey's Role in Romania's Diplomatic Struggle (1st February 1943 – 23rd August 1944)", *Tarih Okulu Dergisi*, 15 (2013), s. 355-384.

²⁴ Dennis Deletant, *Hitler's Forgotten Ally: Ion Antonescu and His Regime, Romania 1940-1944*, Palgrave Macmillan, New York 2006, s. 239.

²⁵ Berksan Gülsoy, Zeki Kuneralp'in Diplomatik Görevleri (1941-1979), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/45 (2022), s. 924-934.

hayranlık besleyen Rumenler, yegâne çıkış yolunu ülkenin Ruslardan önce İngilizler tarafından işgalinde görmekte, bu işgal keyfiyetinin de ancak Türklerin iştirakiyle mümkün olabileceğine inanmaktaydılar. Bu inanç Rumenlerin Türklere ilgisini canlı tutmaktaydı. Öte yandan 1944 Nisan ayında Bükreş'in ABD uçakları tarafından ağır şekilde bombardıman edilmesi bile Rumenlerin Anglosakson sevdasını sarsamamıştı. Kuneralp biri Amerikalı diğeri İngiliz iki savaş esiri pilotun Rumenler tarafından nasıl özenle ağırlandıklarına bizzat şahit olmuştu²⁶.

4. Şefkati İstinyeli'nin Rastenburg'daki Hitler-Mareşal Antonescu Görüşmesine Dair Raporu

Müttefiklerin hem Doğu'da hem Batı'da başlattıkları taarruzun Mihver cephesini içerisine düşürdüğü çıkmaz, Mareşal Antonescu'yu ilk kez olarak kendi isteğiyle Hitler'le buluşma talebinde bulunmaya zorlamıştı. Mareşal tüm cesaretini toplamış ve artık Hitler'e Romanya'nın savaştan çekilmesi konusunu açmaya karar vermişti. Ama Antonescu'ya bakılırsa görüşme öncesinde herkes Romanya'ya yönelik bir Alman işgalini tetikleyeceği korkusuyla konunun açıkça görüşülmesine karşı çıkmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla Antonescu da bu korku tarafından ele geçirilmiş ve cayma temayülüne girmişti. İkili 5 Ağustos'ta Hitler'in Doğu Prusya'da Rastenburg'taki karargâhında saatlerce görüştüler. Görüşmenin tanıklarından bir Rumen subaya göre Hitler bu saatlerin çoğunu, ellerinden tutup yükselttiği ama şimdi kendisine ihanete yönelenlere, özellikle de "minnet duygusundan yoksun" Alman halkına verip verişirmekle geçirmişti. Nihayet sadede gelen Hitler Romanya'nın savaşıma devam edip etmeyeceğini sormuş, Antonescu da bunun Almanya'nın Rus ilerlemesini durdurma konusunda Romanya'ya yardım taahhüdüne ve Macaristan ile Bulgaristan'ın tutumuna bağlı olduğunu söylemişti. İcini dökemeyen Antonescu Romanya'ya büyük bir depresyon içerisinde dönmüşü²⁷.

Ion Antonescu'nun bu ziyaretinde kendisine Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Mihai Antonescu da eşlik etmiş ve o da Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop'la görüşmüştü. Antonescular Romanya'ya döndükten sonra Şefkati İstinyeli, Mihai Antonescu ile bu ziyaret hakkında görüşmüş ve edindiği izlenimle birlikte kendi istihbaratını ve değerlendirmesini 20 Ağustos'ta bir rapor olarak Ankara'ya iletmişti. Bu sırada İstinyeli elçilik müsteşarı sıfatına sahipti²⁸ ve Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver Türkiye'de bulunduğundan vekâleten elçilik vazifesini yürütmekteydi. Zaten Tanrıöver de Bükreş'e bir daha dönmeyecekti. 8 Aralık 1944 tarihli kararnameyle merkeze nakledilecek²⁹, Bükreş elçiliğine ise İstinyeli atanacaktı³⁰.

İstinyeli'nin raporuna dönecek olursak; Başbakan Yardımcı Mihai Antonescu'ya bakılırsa Ribbentrop kendisine Romanya'nın ne yapacağını sormuş, o da bunun Doğu cephesinin durumuna bağlı olduğunu söyleyerek Alman ordularının batıda ve doğuda Anglosaksonlar ve Bolşevikler karşısında gerilediklerini hatırlatmış, eğer Almanlar Rusları durduramazlarsa kendi başlarının çaresine bakacaklarını açıkça ifade etmişti. Ribbentrop ise sorunun Kuzey Ordusu'ndan kaynaklandığını ama yakında Rusların durdurulacağını ileri sürmüştü. Mihai Antonescu Nazilerin özellikle küçük milletlerin bağımsızlıkları ve yaşam hakları konusundaki yanlış politikalarını da hatırlatmış ama Ribbentrop artık bunları konuşmak için çok geç olduğunu söylemişti. Ribbentrop'un Romanya'daki Alman kuvvetlerinin iaşesi için kredi talep etmesi üzerine ise Almanya namına Doktor Clodius'un müzakereler için on güne kadar Romanya'ya gitmesi kararlaştırılmıştı. Bundan sonra Ribbentrop Almanya ile iktisadi ve diplomatik ilişkilerini kesme kararı alan Türkiye'nin, kendisini Rus oyununa kaptırdığını söylemiş ve Romanya'nın Türkiye ile ilişkilerini kesmesini talep etmişti. Mihai Antonescu ise cevaben geleneksel Türk-Rumen dostluğuna, iki ülke arasındaki çıkar birliğine vurgu yapmış ve gelecekte de Balkanlarda Türkiye ile sıkı bir işbirliği içinde olacaklarını ifade etmişti. Ribbentrop bu konuda fazla ısrarcı olmamıştı. Ayrıca Ribbentrop Anglosaksonlarla anlaşmayı arzu ettiğini de söylemişti. Mihai Antonescu İstinyeli'ye Hitler-Mareşal Antonescu görüşmesinden de bahsetmiş ve bu

²⁶ Zeki Kuneralp, *Sadece Diplomat: Anılar-Belgeler*, İsis, İstanbul 1999, s. 32-33.

²⁷ Deletant, *a.g.e.*, s. 236, 239.

²⁸ Kuneralp, *a.g.e.*, s. 36.

²⁹ *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 30.11-1-0/171-35-17. Dijital Görüntü No: 3.

³⁰ TDA, 568/39272-158688-13.

görüşmenin büyük kısmında Hitler'in konuştuğunu, söz sırası Mareşal'e geçtiğinde de sürekli sözünü kestiğini belirtmişti. Hitler'in konuşmaları Almanya'yı ne halde bulup nasıl silahlandırdığını anlatmak, Almanya ve Romanya arasındaki iktisadi işler, Macaristan'dan duyduğu memnuniyet etrafında dönmüştü. Bu arada Almanya'da darbe yapmak için Rusya'da plan yapan Almanların anavatandaki bütün akrabalarını öldürteceğini de söylemişti. Ancak İstinyeli, muhatabının Hitler-Mareşal Antonescu görüşmesi üzerine daha fazla konuşmak istemediğini hissederek Almanların ne yapmak istediğini sormuştu. Başbakan Yardımcısı'na göre Almanlar Batı'da Anglosakson ve Doğu'da Rus ilerlemesini durdurmaya, sonra da çeşitli taarruzlarla savaşın uzayacağını göstererek Anglosaksonları anlaşmaya iknaya çalışacaklardı. Raporun geri kalan kısmında İstinyeli kendi haber kaynaklarından Rastenburg görüşmesiyle ilgili edindiği ve teyit ettiği bilgileri aktarıyordu. Buna göre Mareşal Antonescu Almanya'nın asker çekmek suretiyle Rumen cephesini zayıflattığını söylediğinde Hitler üç haftaya kadar istedikleri kadar asker gönderebilecek duruma geleceklerini söylemişti. Hitler'in Romanya'da topyekün seferberlik yapılması teklifini ise Mareşal ellerinde yeteri kadar silah ve teçhizat olmadığı cevabıyla karşılamıştı. Hitler Romanya'da muhalif liderlerin faaliyetlerinin önüne geçilmesini isteyerek tehditvari bir şekilde Macaristan'daki demokratlar hakkında tedbirleri bizzat kendisinin alacağını söylemişti. İstinyeli raporunun sonunda Antonescuların Almanya ziyaretinden çıkardığı sonuçları belirtmişti. Buna göre Mareşal'e ve Mihai Antonescu'ya bu ziyaretleri sırasında muhatapları tarafından genel duruma ve geleceğe yönelik kanaatlerini değiştirebilecek hiçbir şey söylenmemişti. Romanya'nın Türkiye ile ilişkilerini kesmesine yönelik Alman teklifi kesin olarak reddedilmiş, Almanların iktisadi sahadaki taleplerine açık kapı bırakılırken diğer tüm taleplerine kaçamaklı cevaplar verilmişti. Sonucun sonucu olarak İstinyeli, daha önce de bildirdiği gibi Rumenlerin vaziyet daha da netleşene kadar Almanları bir süre daha oyalamak niyetinde olduklarını ifade ediyordu³¹.

5. Mareşal Antonescu'ya Saray Darbesi

Romanya'ya yönelik uzun zamandır beklenen Sovyet saldırısı tam da İstinyeli'nin yukarıdaki raporunu gönderdiği 20 Ağustos 1944'te başlatıldı. Malinovsky'nin 2. Ukrayna Cephesi ve Tolbukhin'in 3. Ukrayna Cephesi³² yaklaşık 1.000.000 asker ve 1.500 tanktan oluşan bir kuvvetle Prut'un iki yanını tutan birleşik Alman-Rumen kuvvetlerine karşı taarruza geçti³³. İlk günün sonunda beş Alman tümeni darmadağın edilmiş ve 3.000 Alman askeri esir alınmıştı³⁴. Cephenin yarıldığı haberini Sinaia'de bulunduğu sırada öğrenen Kral, 21 Ağustos'ta danışmanlarıyla görüşmek üzere derhal Bükreş'e koştı. Kafasındaki şey Mareşal Antonescu'yu mütarekeye ikna etmek ve kabul etmezse devre dışı bırakmaktı. Bunun için de bir plana ve belli başlı noktaların önceden kontrol altına alınmasına ihtiyaç vardı. Siyasi partilerin temsilcilerine ulaşılamadı. Albay Damaceanu ile yapılan görüşmede telefon santralini ve radyo istasyonunu ele geçirmek için beş güne ihtiyaç olduğu sonucuna varıldı. Bu nedenle darbe tarihi 26 Ağustos olarak belirlendi. Plana göre Mareşal Antonescu ve Mihai Antonescu o gün saraya davet edilecek, Mareşal Müttefiklerle müzakereyi reddederse görevden alınacak ve muhalefet partilerinden seçilecek yeni bir hükümet atanacaktı. Bu hükümet Almanları Romanya'yı boşaltmaya davet edecek, daha önce Kahire'ye Anglosaksonlarla temas sağlamak üzere gönderilmiş özel temsilciler Barbu Ştirbey ve Constantin Vişoianu'yu da bir ateşkes imzalamaları için yetkilendirecekti. Darbe planı ertesi akşam sarayda yapılan toplantıda UDB üyeleri tarafından onaylandı. Çiftçi Partisi lideri Maniu ve Komünist Parti lideri Patraşcanu'nun hemen bir bakanlar listesi hazırlamasına ve siyasal parti temsilcilerinin darbe gününe kadar dağılmasına karar verildi³⁵.

Ancak tüm bunlar olurken cephede darbe planını revize etmeyi gerektirecek gelişmeler yaşanmaktaydı. Rumen birlikleri bozguna uğramıştı³⁶. Sovyet ilerlemesi çok hızlıydı ve Mareşal Antonescu 23 Ağustos'ta bizzat cephe bölgesine gitmeye karar vermişti. Bu yüzden darbe tarihi 23 Ağustos'a çekildi. Diğer taraftan Başbakan Yardımcısı Mihai Antonescu kendi inisiyatifiyle

³¹ TDA, 568/41823-158835-1.

³² Basil Liddell Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Çev. Kerim Bağrıaçık, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 808.

³³ Deletant, *a.g.e.*, s. 240.

³⁴ Martin Gilbert, *Second World War*, Fontana, London 1990, s. 574.

³⁵ Deletant, *a.g.e.*, s. 240-241.

³⁶ Gilbert, *a.g.e.*, s. 574.

Müttefiklerle bir mütareke yapmaya karar vermiş, bunu Mareşal Antonescu'ya söylediğinde herhangi bir itirazla karşılaşmamıştı. Mareşal aynı gün, kredi görüşmeleri için Romanya'da bulunan Alman Bakan Clodius'a Rusları durdurmak için son bir çaba göstereceğini, başarılı olamazsa uygun gördüğü şekilde hareket etme hakkını saklı tuttuğunu söylemişti. Mareşal'in Clodius'la yaptığı görüşmenin hemen ardından Mihai Antonescu bir talimat hazırladı ve Stockholm'deki Rumen temsilcisine iletmesi için bir kuryeyi yola çıkardı. Talimatta Rumen Hükümeti'nin bir ateşkes imzalamaya hazır olduğunu İsveç'teki Sovyet temsilcilerine bildirilmesi isteniyordu³⁷.

Mihai Antonescu'nun Müttefiklerle temas kurabilmek için yaptığı girişimlerden biri de Türk Hükümeti'nin aracılığına başvurmak oldu. 22 Ağustos'ta İstinyeli ile yaptığı görüşmede cephedeki vahim vaziyetten bahsetmiş, bütün Besarabya'nın iki güne kadar Rusların eline geçeceğini anlatmış ve Romanya Kızıl Ordu tarafından bütünüyle işgal edilmeden önce bir mütareke yapmak istediğini, bu hususta Kral'ın, Mareşal'in ve muhalefet partileri liderlerinin onayını aldığını söylemişti. Başbakan Yardımcısı'nın bu noktada İstinyeli'den talebi, bir ricasını Türk Dışişleri Bakanı'na iletmesiydi. Mütareke görüşmeleri konusunda üç şıktan hangisini uygun bulduklarının İngiliz ve Amerikan Hükümetlerinden sorulup 24 saat içinde kendisine bildirilmesini istiyordu. Bu şıklar şunlardı: 1- Mütareke için yakında Moskova'ya bir temsilcinin gönderilmesi. 2- Mütareke şartları hakkında Ruslarla ve Anglosaksonlarla eşzamanlı olarak temas kurmak, 3- Mütareke şartlarını Müttefiklerle Kahire'de görüşmek. Mihai Antonescu'nun kişisel tercihi ise bir uçakla Ankara'dan geçerek Müttefiklerle Kahire'de görüşülmesiydi. İstinyeli Mihai Antonescu ile mülakatına dair raporunu Hariciye'ye "gayet müstaceldir, mahrem ve zata mahsustur" kaydıyla aynı gün gönderdi³⁸.

İstinyeli'nin (muhtemelen 22 ya da 23 Ağustos'ta) görüştüğü³⁹ Çiftçi Partisi'nden ileri gelen bir ismin ifadesine göre ise Mareşal Antonescu mütareke için derhal Ruslara müracaat etmediği takdirde Çiftçi Partisi lideri Maniu ertesi gün hükümeti eline alma kararındaydı. Daha önce varılan mutabakata uygun olarak hükümete Çiftçiler, Liberaller, Sosyalistler (Sosyal Demokratlar) ve Komünistler girecekti. Rusların daha önce açıkladıkları mütareke şartlarına ek bir talepleri bulunmamaktaydı. Çiftçi Partisi İkinci Başkanı Mihalache Başbakan Yardımcısı'yla iki kez görüşerek mütareke için vakit kaybetmeksizin doğrudan doğruya Moskova'ya müracaat etmesi tavsiyesinde bulunmuştu. İstinyeli, Bükreş'te Almanlar tarafından yapılabilecek herhangi bir müdahalenin önüne geçilmesi için lazım gelen Rumen kuvvetlerinin mevcut bulunduğunu, şehre ise karamsarlığın ve heyecanın hâkim olduğunu ilave etmekteydi⁴⁰.

Aslında Mareşal Antonescu bir ateşkes imzalamaya tamamen ikna olmuş değildi. 23 Ağustos sabahı yardımcısı Mihai Antonescu ve eşi, kendisini Kral'ı görmeye ve ateşkesi kabule ikna etmeye çalışmışlar ama Mareşal taahhüt altına girmeyi reddetmişti. Buna mukabil Mihai Antonescu sarayla temas kurdu ve saat 15.00'te saraya gelip görüşmeyi kabul etti. Bu arada Çiftçi Partisi lideri Maniu ve Liberal Parti lideri Bratianu, Mareşal'i ateşkes yapmaya ikna etmek için son bir çaba olarak, Bratianu'nun Mareşal'e büyük saygı besleyen tarihçi yeğenini devreye sokmuşlardı. Yeğen Bratianu Mareşal'i saraya gitmeye ikna etti ama Mareşal'in bir şartı vardı: Maniu ve Bratianu saat 15.00'e kadar kendisine bir mektup göndererek ateşkes imzalanması konusunda arkasında durduklarını teyit etmeliydiler⁴¹. Mareşal Antonescu'nun ileri sürdüğü bu şart, anlaşıldığı kadarıyla ateşkes kararının bir Alman işgaline yol açabileceği endişesinden kaynaklanmaktaydı ve bunun sonuçlarını tek başına üstlenmek istemiyordu.

Diğer taraftan Ion ve Mihai Antonescu ile öğleden sonra yapılacak görüşme sırasında sarayda hazır bulunması gereken parti liderlerine haberciler gönderilmiş ama işler planlandığı gibi yürümemişti.

³⁷ Deletant, *a.g.e.*, s. 241.

³⁸ TDA, 568/39174-158385-21.

³⁹ Telgraf'ın yazıldığı tarih 24 Ağustos olarak kaydedilmiş ancak telgrafın içeriği bunu doğrulamıyor. Söz konusu görüşmenin en geç 23 Ağustos'ta yapılmış olması gerekir. Zira 24 Ağustos'ta Mareşal Antonescu'yu iktidardan indiren darbe gerçekleşmiş durumdaydı.

⁴⁰ TDA, 568/39174-158385-22.

⁴¹ Deletant, *a.g.e.*, s. 241.

Maniu'ya ulaşılamadığı gibi Komünist Parti lideri Patraşcanu'nun ve Sosyal Demokrat Parti lideri Titel Petrescu'nun saraya akşam karanlığından sonra gelme kararında oldukları öğrenilmişti. Yeğen Bratianu da ne Maniu'ya ne de amcası Bratianu'ya ulaşmamıştı. Bu durumda Mareşal'e istediği mektubu da götürmemiş ve sinirlenen Mareşal Mihai Antonescu'nun saraya tek başına gidip kendisi adına özür beyan edebileceğini söylemişti. Mihai Antonescu belirlenen saatte saraya gitti ve Kral ile General Sanatescu tarafından kabul edildi. Başbakan Yardımcısı, Kral'a Mareşal Antonescu'nun özrünü sunduğunda Sanatescu odadan çıkarak Mareşal'e telefon etti ve saraya gelmesi için kendisini ikna etmeyi başardı. Mareşal saraya geldi ve Mihai Antonescu ve Sanatescu ile birlikte olan Kralla görüşmek üzere salona götürüldü. Mareşal ateşkes imzalamadan önce Hitler'i bilgilendireceğini söylediğinde Kral bütün ülke Sovyet işgali altına düşmeden önce ateşkesin derhal imza edilmesi gerektiği cevabını verdi ve Mareşal'e Müttefiklerle temasa geçecek biri için kenara çekilip çekilmeyeceği sordu. Mareşal bunu reddedince Kral, danışmanlarına Mareşal'in tutuklanma zamanının geldiğini bildirmek üzere kısa bir süre çalışma odasına çekildi. Salona döndüğünde Mareşal'e, dört demokratik parti aracılığıyla ifade edilen Romanya halkının istekleri doğrultusunda, ülkeyi felaketten kurtarmak için savaştan çektiğini, ateşkes yapmayı reddederse görevden alınmayı da kabul etmiş olacağını söyledi. Mareşal kimseden emir almayacağını söyleyince Kral bu durumda kendisinin azledildiğini beyan etti ve odadan çıktı. Bunu yaparken yardımcısı Albay Emilian Ionescu'ya Mareşal'i ve Mihai Antonescu'yu tutuklaması için işaret vermişti. Muhafız birliği tarafından tutuklanan Mareşal ve Başbakan Yardımcısı sarayın bir odasına hapsedildiler⁴².

Kral çalışma odasına döndüğünde atılması gereken acil adımlar konusunda danışmanlarıyla görüştü. Siyasi parti liderleri tutuklamalar hakkında bilgilendirilmeli, Müttefikler haberdar edilmeli, darbe için askeri plan uygulanmalı ama hepsinden önemlisi yeni bir başbakan seçilmeliydi. Maniu'nun yokluğunda, ordunun saygısını kazanmış olan General Sanatescu'nun atanmasına karar verildi. Bu yönde hazırlanan kararname Kral tarafından imzalandı ve Sanatescu, Albay Damaceanu komutasındaki Rumen birliklerinin (Almanlara karşı) Bükreş'in stratejik noktalarında mevzilenmesi ve cephedeki Sovyet güçlerine karşı çatışmaları durdurması emrini iletmek üzere ordu karargâhına doğru yola çıktı. Rumen ordusunun tek bir üst düzey subayı bile Sanatescu'nun emirlerine itiraz etmedi⁴³.

Maniu ve Patraşcanu'nun bakanlar listesi üzerinde anlaşamaması ve her ikisinin de Saray'da bulunmaması nedeniyle yeni hükümetin Kral'ın danışmanları arasından oluşturulması gerekti. Dışışleri Bakanlığı danışmanlarından Niculescu-Buzeşti Dışışleri Bakanı ve General Aldea İçişleri Bakanı olurken, UDB'deki dört partinin temsilcileri olan Maniu, Bratianu, Petrescu ve Patraşcanu da sandalyesiz devlet bakanı olarak atandılar⁴⁴.

Saray'da ilk boy gösteren akşam sekizden kısa bir süre sonra gelen Patraşcanu oldu. Yanında Buzeşti ve Sanatescu tarafından yapılan değişikliklerden sonra onaylanan kralın bildirisini ile birlikte daha önce UDB toplantılarında kabul edilen iki kararnamenin metnini getirmişti. Kararnameler siyasi tutukluların affına ve birçok komünist ve diğer siyasi tutuklunun bulunduğu toplama kamplarının kaldırılmasına dairdi. Aynı zamanda Patraşcanu Kral'dan Adalet Bakanlığı görevini talep etti. Kral, diğer siyasi liderlerin hiçbiri kabinede yer almazken Patraşcanu'ya bu görevi vermesi hâlinde tarafgirlikle suçlanabileceğinden endişeliydi. Ne var ki talebi tümenden reddetmeyi de göze alamadı ve Patraşcanu'yu geçici kaydıyla Adalet Bakanlığı'na atayarak bir uzlaşı yolu buldu⁴⁵.

Patraşcanu'yu kısa bir süre sonra Titel Petrescu ve bir saat kadar sonra da 'Vatansever Muhafızlar' olarak bilinen komünist eğitilmiş silahlı sivillerden oluşan grubun lideri Emil Bodnaraş takip etti. Öte yandan Kral'ın darbeyi ve Müttefiklerle çatışmaların derhal durdurulduğunu ilan eden bildirisinin yayımlanmasından yaklaşık bir saat sonra Mareşal Antonescu kâğıt isteyerek vasiyetini yaptı. Bundan sonra ise Bodnaraş ve bir grup silahlı işçi tarafından teslim alınarak Başbakan Yardımcısı Mihai Antonescu birlikte Bükreş'in Vatra Luminoasa semtindeki güvenli bir eve götürüldü. Birkaç saat sonra

⁴² Deletant, *a.g.e.*, s. 241-242.

⁴³ Deletant, *a.g.e.*, s. 242.

⁴⁴ Deletant, *a.g.e.*, s. 242.

⁴⁵ Deletant, *a.g.e.*, s. 243.

da devrik hükümetin Savunma Bakanı General Constantin Pantazi, İçişleri Bakanlığı Devlet Müsteşarı General Constantin Vasiliu ve Bükreş Polis Müdürü Albay Mircea Elefterescu gözaltına alındı⁴⁶.

6. Bükreş'te Rumen-Alman Çatışması ve Sovyet İşgali'nin İlk Günlerinde Şehrin Durumu

Kral'ın darbeyi ve Müttefiklerle çatışmaların durdurulduğunu ilan eden bildirisi Bükreş'te büyük bir sevince yol açmış, halk 23/24 Ağustos gecesini şenlik içinde geçirmişti. Türk elçiliğinde Üçüncü Kâtip olan Zeki Kuneralp de eşi Necla Hanım⁴⁷ ile birlikte bu havaya kapılmış, o gece kaldıkları köye dönmeyerek bazı Rumen dostlarıyla müzikli bir açık hava lokantasına gitmişlerdi. Bu sırada şehrin Almanlar tarafından kuşatılmakta olduğunun farkında değillerdi. Yine de arabalarıyla Almanların arasından geçip evlerine ulaşabildiler. Bunu başarabilen son birkaç arabadan birinin kendilerinininki olduğunu sonradan öğreneceklerdi⁴⁸.

24 Ağustos'ta Bükreş'te Alman ve Rumen kuvvetleri arasında çatışmalar başladı⁴⁹. Öte yandan Hitler aynı gün Ploeşti'de mevcut hava kuvvetlerine Bükreş'i bombalamaları emrini verdi⁵⁰. İstinyeli'nin bildirdiğine göre Alman hava kuvvetleri pike uçaklarıyla iki gün boyunca sarayı ve şehrin birçok noktasını aralıksız bombalamış⁵¹, şehrin bazı sokakları harabeye dönmüştü. Buna mukabil Rumenler çatışmaların başladığı ilk saatlerden beri şehirde vaziyete hâkimdiler ve Almanlar işgal ettikleri binalarda biraz direnseler de nihayetinde teslim olmak zorunda kalmışlardı. Ancak şehirde umumi hayat durmuştu ve su bulunmuyordu. Almanların suları zehirledikleri iddia ediliyordu. Halk yine de soğukkanlılığını muhafaza etmekte, bombardımanlara rağmen sokaklarda dolaşmaktaydı. Ayrıca diğer tüm yabancı elçilikler kapalıyken sadece Türk Elçiliği çalışmaya devam etmekteydi⁵².

Öte yandan Rumen-Alman çatışmalarının başladığı 24 Ağustos'ta Romanya Almanya'ya savaş ilan etmiş, ülkenin saf değiştirdiğinin ispatı olarak ama aynı zamanda Transilvanya'yı tekrar ülke sınırlarına katmak için bazı Rumen birlikleri hâlâ Hitler'in müttefikleri durumundaki Macarlara saldırmıştı. Bununla birlikte ortada henüz bir Rus (Müttefik)-Rumen mütarekesi bulunmaması sebebiyle Ruslar ilkin Rumen ordusunun bu hareketini bir işbirliği olarak tanımlamadılar. Kızıl Ordu Rumen topraklarında ilerlemeye devam etti⁵³. Sovyet saldırısının altıncı gününde Kızıl Ordu birlikleri artık Focsani'ye girmeye hazırlanıyordu. Ruslara karşı direnişe devam eden Alman birlikleri bir hafta içerisinde yaklaşık 105.000 ölü ve bir o kadar da esir vermişti⁵⁴.

27 Ağustos'ta İstinyeli Bükreş'in sakin olduğunu ve tramvayların işlemeye başladığını bildiriyordu. Baneasa hava meydanı tarafından aralıklarla silah sesleri gelmekteydi ve Merkez Komutanlığı'ndan aldığı bilgiye göre bunun kaynağı Almanlarla Rumenler arasında devam eden çatışmalardı. Ploeşti etrafında da yine Almanlar ve Rumenler arasında çarpışmalar yaşanmaktaydı. Ülkenin diğer bölgelerinde ise Almanlar teslim olmaktaydılar. Silahları alınan Alman askerlerinin Sinaia-Brasov yoluyla Macaristan'a geçmelerine müsaade ediliyordu. Ayrıca sefirle birlikte üç yüz kişinin bulunduğu söylenen Alman Sefareti'nin o gün öğleden sonra boşaltılması için ultiatom verilmişti. Buna gerekçe olarak gösterilen şey, ülkedeki Almanlara sefaretteki gizli radyo merkezinden talimat verilmesiydi. Rumen Hükümet erkânı ise Bükreş'te toplu halde sığmağı sağlam bir binada bulunmaktaydı. Bükreş sokaklarında başlarında Alman miğferi ve omuzlarında tüfek taşıyan sivil elbiseli gençlere rastlanmaktaydı. Emniyet mensubu bir kişiden aldığı bilgiye göre bunlar son günlerde kendilerine 4.000 tüfek dağıtılan komünistlerdi ki Rus kuvvetleri Bükreş'e girdiğinde taşkınlık ve çapulculuk yapmalarından korkuluyordu. Bu arada Üçüncü Kâtip Zeki Kuneralp ve eşi kaldıkları köyden

⁴⁶ Deletant, *a.g.e.*, s. 243.

⁴⁷ Gülsoy, *a.g.m.*, s. 918.

⁴⁸ Kuneralp, *a.g.e.*, s. 34.

⁴⁹ Kuneralp, *a.g.e.*, s. 34.

⁵⁰ Gilbert, *a.g.e.*, s. 574.

⁵¹ TDA, 568/38848-157937-3.

⁵² TDA, 568/38848-157937-4.

⁵³ John Keegan, *The Second World War*, Viking Penguin, New York 1990, s. 504.

⁵⁴ Gilbert, *a.g.e.*, s. 574.

Bükreş'e gelebilmişlerdi ve durumları iyiydi. İstinyeli telgrafını elçilik personelinin iyi olduğunun Ankara radyosundan ilan edilmesi ricasıyla bitiriyordu⁵⁵. Ancak Kızıl Ordu artık Bükreş kapılarındaydı.

Öte yandan Bükreş'te hayat normalleşmekte, devlet daireleri çalışmaya başlamakta, sokaklarda tek tük gösteriler olmaktaydı. Ne var ki 29 Ağustos'ta Sovyet kıtalarının Bükreş'e girmesiyle şehrin havası değişti. İstinyeli Rumenlerin Sovyet kıtalarını suni bir sevinç perdesiyle karşıladıklarını bildiriyordu. Bu perdenin arkasında gizlemeye çalıştıkları şey endişeydi. Bu endişe Rusların tavırları sebebiyle ileriki günlerde giderek şiddetlenecekti⁵⁶. Bükreş'ten geçen Rus motorize kuvvetlerine bağlı birlikler şehir civarındaki köylerde sarhoş olup bahçelere ve tarlalara zarar veriyor, kadınlara sarkıntılık ediyorlardı⁵⁷. Ayrıca Rusların, yakaladıkları Almanları çırılçıplak soyarak öldürdükleri haber alınmıştı⁵⁸. Günler içinde Sovyet makamlarının geniş çaptaki el koymaları, Rus askerlerinin yağma ve tecavüzleri Rumen halkını Almanları arar hale getirecekti. Ancak Macaristan'ın Mart 1944'te Almanlar tarafından işgal edildiği düşünöldüğünde, aynı akıbete uğramamış olmak yegâne teselli kaynaklarıydı⁵⁹.

Türk Elçiliği'nin, Alman bombardımanından korumak üzere köyde tutulan eve götürdüğü elçilik eşyalarının en kıymetlileri de yağmalanmıştı⁶⁰. İstinyeli'nin durumu ilettiği Çiftçi Partisi lideri Maniu, cevap olarak Rus generallerin 'mütareke imzalanır imzalanmaz zararların tazmin edileceğine' dair beyanatlarından bahsetmekle yetinmişti⁶¹.

Bu arada Rus Orduları Merkez Kumandanlığı 3 Eylül'de bir beyanname yayımlayarak halkı normal hayata dönmeye, her cins silah ile radyo makinelerini de komutanlığa teslimine davet etmişti. Rus Komutanlığı Kurmay Başkanı bu beyannameye itiraz için kendisini ziyaret eden Rumen Polis Müdürü'nün ve bir generalin elini sıkmak istememiş, mütarekenin henüz imzalanmadığını hatırlatıp 'askerî işgal var' diyerek kapıyı göstermişti. Bunları Ankara'ya bildiren İstinyeli, Kral'ın henüz işgal altında bulunmayan Gijiu'da olduğunu da aktarıyor, Rumen Hükümeti'nin ne yapacağını şaşırmış durumda ve mutlak bir acziyet içerisinde bulunduğunu ifade ediyordu⁶².

İstinyeli'nin 6 Eylül tarihli raporuna göre geceleri duyulan tek tük silah sesleri hâricinde Bükreş'te asayiş sağlanmış durumdaydı. Ne var ki halk korku içinde yaşamaktaydı. Rus Komutanlığı, her ne kadar kendilerine bağlı askerlerin geçtikleri yerlerde meydana gelen olayları tasvip etmese de İstinyeli'ye göre bunları önlemek için çok fazla çaba da göstermiyordu. Öyle ki Bükreş'e getirilen iaşe maddeleri yollardan geçen kuvvetler tarafından zorla alındığından şehirde kıtlık başlamıştı⁶³. Bu arada Rumen Hükümeti eski rejimin Yahudiler aleyhine aldığı bazı tedbirleri, çıkarttığı kanun ve talimatları yürürlükten kaldırmıştı⁶⁴.

7. Romanya Kızıla Bürünürken: Rumenlerin Çaresizliği, Türklerin Tedirginliği

Türkiye, Müttefiklerin baskısı karşısında 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya ile iktisadi ve diplomatik münasebetlerini kesmeyi gerekli görmüşü ama bunun bir savaş ilanı anlamı taşımadığı özellikle belirtilmişti⁶⁵. Kızıl Ordu Romanya'ya girdiğinde hiç şüphesiz Türk Hükümeti için artık gündemin

⁵⁵ TDA, 568/38848-157937-2. Kunalalp'in vazifelerinden biri de elçiliğin gönderdiği telgrafları şifrelemek ve elçiliğe gelen telgrafları deşifre etmektir. Bkz. Yücel Güçlü, *Zeki Kunalalp and Turkish Foreign Service*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2015, s. 163. Bu yüzden Kunalalp'in Elçiliğe gelemediği günlerde İstinyeli telgraflarını Konsolosluktan çekmek durumunda kalmıştı. Bkz. TDA, 568/38848-157937-3.

⁵⁶ Kunalalp, *a.g.e.*, s. 34.

⁵⁷ TDA, 568/39061-158021-43.

⁵⁸ TDA, 568/39061-158021-41.

⁵⁹ Kunalalp, *a.g.e.*, s. 34-35.

⁶⁰ TDA, 568/39061-158021-40.

⁶¹ TDA, 568/39061-158021-48.

⁶² TDA, 568/39061-158021-40.

⁶³ TDA, 568/39061-158021-48.

⁶⁴ TDA, 568/38728-156884-71.

⁶⁵ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, c. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 337-338.

başköşesine bu ülkede yaşanan/yaşanacak gelişmeler oturmuş durumdaydı. Müttefiklerin Romanya'ya karşı izleyeceği politika Balkanların geleceği ve dolayısıyla Türkiye'nin güvenliği açısından belirleyici olacaktı. Bu noktada hayati sorular şunlardı: Moskova Romanya'ya karşı bir işgal ve komünistleştirme politikası mı izleyecekti yoksa Romanya'nın politik açıdan kendi seçimini yapmasına müsaade edecek miydi? Eğer bir işgal ve komünistleştirme politikası izlemeye kalkışırsa İngiltere ve ABD Romanya'ya sahip çıkıp Moskova'ya set olacak mıydı? Bu soruların cevapları derin bir Sovyet korkusu yaşayan Ankara açısından Stalin'in niyetlerini anlamak ve Moskova'nın Türkiye'ye yönelik muhtemel düşmanca girişimleri karşısında Anglosaksonların takınacağı tavrı tayin edebilmek açısından son derece önemli veriler oluşturacaktı. Romanya ile birlikte Bulgaristan'ın da Müttefikler tarafından Stalin'e teslim edilmesi, Türkiye'nin batısının zorba ve muzaffer bir düşmanla kuşatılması ve aynı zamanda bu düşmana karşı Anglosaksonlardan himaye görme umutlarının baltalanması demektir.

Güvenilirliği kuşkuyla olsa da aslında Sovyet Hükümeti'nin resmi beyanları hep umut verici olmuştu. Romanya Sovyet işgali altına düşmeden aylar önce, 4 Nisan 1944'te Sovyet Dışışleri Halk Komiseri Molotov Sovyetler Birliği'nin Romanya'nın iç işlerine karışmayacağını, toprak kazanmak ya da Romanya'daki sosyal düzeni değiştirmek niyetinde olmadığını ve Rumenlerin bağımsızlıklarına saygı gösterileceğini ilan etmişti. Kızıl Ordu Prut'taki Mihver savunmasını yarıp Romanya içlerinde ilerlemeye başladığı günlerde Rumen halkına yönelik Sovyet duyuruları da aynı yönde oldu. Sovyetler Birliği'nin Rumenlerden tek istediği şey, Almanların ülkeden temizlenmesi ve Transilvanya'nın Macarlardan kurtarılması için Kızıl Ordu ile omuz omuza mücadele etmeleriydi. Bu takdirde Rumen ordusu silahtan arındırılmayacaktı. Romanya'daki Sovyet askeri varlığı da Almanların ülkeden temizlenmesiyle sona erecekti⁶⁶.

Bükreş'ten Ankara'ya gelen ilk haberler de umut vericiydi. İstinyeli'nin 30 Ağustos'ta görüştüğü yeni hükümetin Dışışleri Bakanı, mütarekenin o gün imza edileceğini ve ülkenin hiçbir yerinin Ruslarca işgal edilmeyeceğini söylemişti. Ruslar yalnızca nakil yollarından istifade edecek, hükümet merkezinin etrafında Rus kuvvetlerinin geçmeyeceği serbest bir bölge olacaktı. Savaş tazminatı tespit edilirken Romanya'nın içinde bulunduğu iktisadi ve mali sıkıntılar göz önüne alınacaktı. Elbette Rumen kuvvetlerinin ülkedeki Alman direnişini Rus yardımı olmaksızın kırmış olması önemliydi⁶⁷. İstinyeli'nin aldığı istihbarata göre 29 Ağustos'ta uçakla Moskova'ya giden Rumen heyetinin başlıca vazifesi Rus kuvvetlerinin giremeyeceği serbest mıntıkanın sınırlarını tespit etmektir. Rumenler stratejik bakımdan Ruslar için önemsizleşen bölgelerin adım adım serbest bölgeye dâhil edilmesi arzusundaydılar⁶⁸.

İstinyeli daha sonra Romanya Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri'yle görüşmüştü. Genel Sekreter başlarından kâbusun kalktığını ifade etmiş, Mareşal Antonescu'nun mütarekeye dair tereddütlü ve Hitler'in onayını bekler tutumunu eleştirmişti. Bükreş'in bombardımanını ve Romanya'daki Alman direnişini idare eden Hava Ataşesi General Gerstenberg teslim olmuştu ve kendisine esir muamelesi yapılacaktı. Ayrıca Romanya'ya 92 Amerikan avcı uçağı gelmişti⁶⁹.

31 Ağustos'ta İstinyeli Romanya'ya giren Rus kuvvetlerinin vaziyeti ve tutumuna dair bir rapor gönderdi. Romanya'ya giren üç Rus ordusundan ilki Tulcea'dan Dobruca'ya geçmiş, ordu komutanı burada gösteri yapmak için müracaat eden komünistlere yalnız harp ile meşgul olduklarını ve hiçbir gösteriye izin vermeyeceklerini beyan etmişti. İkinci ordu Becau'den Transilvanya istikametine doğru ilerlemekteydi. Bir diğer ordu ise Bükreş civarında Urziceni'ye gelmişti. Bu son ordunun üç motorize tümeni Bükreş'ten geçerek Giurgius istikametine yönelmişti ki bunların Bulgaristan'a gittikleri tahmin ediliyordu. Öte yandan Stalingrad'da Ruslara esir düşen Rumen askerlerden teşkil edilmiş üç piyade tümeni de o gün (31 Ağustos) Bükreş'ten kamyonlarla geçmişti ve nereye sevk edildikleri

⁶⁶ TDA, 571/35002-138198-22.

⁶⁷ TDA, 568/39174-158385-1.

⁶⁸ TDA, 571/35052-138375-50.

⁶⁹ TDA, 568/39174-158385-1.

bilinmiyordu. Rus üniforması giydirilerek silah verilen bu askerleri taşıyan kamyonlarda Rus-Rumen bayrakları göze çarpıyordu⁷⁰.

Kızıl Ordu'nun Romanya'ya girmesinin ardından sırada Bulgaristan'ın olduğu bilinmeyen bir şey değildi. Almanlar da bu sırada Türkiye'de Bolşevik karşıtlığını ve korkusunu takviye etmenin peşindeydi. Böylece Sovyet niyetlerine dair işgalin ilk günlerindeki umut verici hava artık yok olmaya başlıyordu. Sekizinci Radyo Dinleme Servisi'nin 31 Ağustos/1 Eylül gecesi dinlediği Alman radyosu, Zagreb'te çıkan bütün Hırvat gazetelerinin mütarekeyi kabul etmekle Rumenlerin kendi idam kararlarını imzaladıklarını ve artık bir Romanya devletinden bahsedilemeyeceği konusunda hemfikir olduğunu söylüyordu. Ruslar İngiltere'nin himmetiyle Bulgaristan'a girdiğinde Bulgarlar ister istemez Ruslara katılacak ve Moskova'ya yaranmak için her şeyi yapacaklar, bu arada Türkleri de tahrik edeceklerdi⁷¹. Türkiye'nin Madrid Büyükelçiliği'nin 1 Eylül tarihli raporu da İspanya Dışışleri Bakanı'nın Balkanların Sovyetleşmesi konusundaki endişelerini yansıtıyordu. İspanyol Bakan İngilizlerin Balkanlarda bu derece ağır hareket ederek Ruslara bu denli serbestlik vermelerini hayretle karşılamaktaydı. İngilizlerin geleceği düşünerek daha çabuk hareket etmesini ümit etmekteydi⁷².

Kızıl Ordu'nun Romanya'ya girmesinin üzerinden on gün geçmesine rağmen hâlâ bir mütareke imzalanmamış olması, Rus askerlerin tavırları da göz önüne alındığında, Rumen halkını giderek daha fazla endişelendirmekteydi. İstinyeli, 2 Eylül'de Rumen Dışışleri Bakanı ile görüşmüş ve kendisini gayet düşünceli bulmuştu. Moskova'ya giden Rumen heyetinden haber alınamıyor ve iletişim kurulamıyordu. Moskova'da neler olup bittiğini anlamak üzere bir müsteşar gönderilmişti. Romanya'da meydana gelen vakalar Anglosaksonlara bildirilmiş ve bir gün önce Bükreş'e bir Amerikan heyeti gelmişti ancak İstinyeli'nin istihbaratına göre heyet şimdilik Rumenler lehinde herhangi bir müdahalede bulunmaktan çekinmekteydi. Öte yandan iktidar ortağı dört parti Romanya'da demokratik rejim geri getirildiği için büyük bir sokak gösterisi hazırlamaktaydı⁷³.

İstinyeli'nin 5 Eylül'de görüştüğü Çiftçi Partisi lideri Maniu'nun haletiruhiyesi ve söyledikleri, atmosferin günler içinde ne denli olumsuz bir noktaya gerilediğini açıkça gösteriyordu. Üstelik Maniu, sadece Romanya ve Bulgaristan'ın değil Türkiye'nin de doğrudan bir tehdit karşısında bulunduğunu düşünmekteydi. Bu doğrultuda Türk Hükümeti'ne tavsiyesi Bulgaristan tamamen Rusların eline geçmeden Sovyetlerle anlaşmaya çalışmasıydı. Aksi takdirde Romanya gibi istilaya uğrama tehlikesi bulunuyordu. Maniu bu noktada, söylediklerinin tamamen kendi kanaati olduğunu, bu yönde her hangi bir duyuma sahip olmadığını ifade etme ihtiyacı hissetmişti. İstinyeli Ruslarla anlaşmaktan ne kastettiğini sorduğunda Maniu "harbe girmelidir" cevabını vermişti. Bunun üzerine İstinyeli Almanların Balkanlardan çekildiğini ve bu durumda Türkiye'nin kime karşı savaşacağını sormuş, Maniu'nun cevabı "hiç olmazsa sembolik bir jest yapmalıdır" şeklinde olmuştu. Daha sonra Maniu, Rus donanması Akdeniz'e çıkmak istediği takdirde Türkiye'nin buna müsaade edip etmeyeceğini öğrenmek istemiş; İstinyeli ise böyle bir talepten haberdar olmadığını, Türkiye'nin Boğazlar meselesinde sözleşmeleri ve ittifakları dâhilinde hareket ettiğini söylemişti. İstinyeli'ye göre Maniu önceki hafta *Pravda* Gazetesi'nde çıkan makalenin tesiri altındaydı ve Maniu'ya söylediği son şey geçici olarak İstanbul'da kalan Almanlar hakkındaki haberin hakikate uygun olmadıđıydı⁷⁴. Söz konusu haber muhtemelen 31 Ağustos 1944 tarihli *Pravda*'da çıkan ve Türklerin Almanlarla ilişkilerini kesme kararını gereği gibi uygulamadıkları, hâlâ Alman ajan ve memurlarını barındırdıkları iddialarını içeren haberdı. Üstelik bu haber, bazı Amerikan yayın organlarında Sovyetler Birliği'nin Boğazları ele geçirmek için bahane aradığı şeklinde yorumlanmıştı⁷⁵.

⁷⁰ TDA, 568/39061-158021-41.

⁷¹ TDA, 571/34936-138079-66.

⁷² TDA, 501/88082-320106-254.

⁷³ TDA, 568/39061-158021-40.

⁷⁴ TDA, 568/38848-157937-1.

⁷⁵ *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl: İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)*, T.C. Dışışleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, y.y. 1973, s. 240.

İstinyeli-Maniu görüşmesinde başta mütareke meselesi olmak üzere başka konular üzerinde de duruldu. İstinyeli'nin sorusu üzerine Maniu mütareke şartlarının değiştirildiğine dair haberlerin doğru olmadığını, Moskova'daki Rumen heyetinin Ruslarla mütarekenin uygulanması konusunu müzakere ettiklerini ve bir iki güne kadar mütarekenin imzalanacağını ümit ettiğini söylemişti. Ancak İstinyeli görüşmeyle ilgili Ankara'ya gönderdiği raporda mütarekenin bir iki gün içinde imzalanacağına inanmadığını açıkça ortaya koydu. İstinyeli kendi özel istihbaratına dayanarak Moskova'daki görüşmelerin Bulgaristan'a yapılacak muamele konusunda tıkanığını ileri sürüyordu. Rumenler Bulgarlara sert davranılmasını isterken, Moskova ise Sofya'yı kollama niyetindeydi. İstinyeli'ye göre Bulgarlarla Anglosaksonlar arasında mütareke meselesi halledilmeden ve Sovyet orduları Balkanlara iyice yerleşmeden Moskova Romanya ile mütareke imzalamayacaktı. Ayrıca İstinyeli Sovyet gizli polisinin her yerde çalışmaya başladığını, Bükreş'teki bütün polis komiserliklerinde adamları olduğunu da bildiriyordu. Ion Antonescu ve Mihai Antonescu ise hapsedildikleri binada Rumen komünistleri ve Rus askerleri tarafından gözetim altında tutulmaktaydılar. Her ikisinin de Moskova'ya götürüleceği söylenmekteydi. Öte yandan aralarında Gestapo ve SS mensuplarının da bulunduğu kişilerin Alman sefaretinin dokunulmazlığından daha fazla istifade etmemeleri için Alman diplomatların sefaret binasından çıkartılıp Ambassadeur Oteli'ne nakledilmeleri yönündeki kararı öğrenen Alman Sefir Von Killinger, özel kâtibesi ile birlikte intihar etmişti. İstinyeli yolların ne zaman açılacağı belli olmadığından, ellerindeki parolayı idare etmek için artık günlük haberleri aynı telgrafın içine sığdırmaya gayret edeceğini de bildiriyordu⁷⁶. Bu arada hükümet ortağı dört partinin 6 Eylül'de yapmayı planladıkları gösteriler Rus vetosuna takıldı. Rus komutanlığı ne Çiftçilerle Liberallerin Saray Meydanı'nda ne de Komünistlerin Park Kral Karol'da toplanmasına izin verdi⁷⁷.

8. Bulgaristan da Teslim Oluyor

Bulgaristan'a yönelik Sovyet işgal hareketi 8 Eylül'de başladı. Aslında Bulgarlar Sovyetler Birliği'ne savaş ilan etmiş değillerdi (İngiltere ve ABD'ye ise etmişlerdi) ve Rus topraklarına yönelik Mihver saldırısına da katılmamışlardı. 17 Ağustos 1944'te Bulgarlar tarafsızlıklarını ilan etmiş ama Almanlara karşı düşmanca bir eyleme girmekten kaçınmışlardı. Moskova ise bu tutumu tatminkâr bulmamış, Bulgar tarafsızlığını kabul etmeyi reddetmişti. Kızıl Ordu Romanya üzerinden Bulgar sınırına yaklaşırken Bagryanov Hükümeti istifa etmiş, ancak onun yerini alan Muraviev Hükümeti de gerekli adımları atmakta gecikmişti. Bu arada Alman birlikleri Bulgar topraklarını nispeten sorunsuzca boşaltmaya başlamışlardı. 5 Eylül akşamı Sovyetler Birliği Bulgaristan'a savaş ilan etti. 7 Eylül'de Bulgaristan Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesti ama yine savaş ilan etmedi. Kabine bu kararı ertesi gün yapacağı toplantıya ertelemişti. Ne var ki buna fırsat bulamadan Sovyet birlikleri Bulgar topraklarına girmeye başladı ve elbette hiçbir direnişle karşılaşmadı. Bulgarlar ancak işgalin başladığı 8 Eylül akşamı Almanya'ya savaş ilan edebildiler ve ertesi gün de Sovyetler Birliği'nden ateşkes talep ettiler. Moskova bunu olumlu karşıladı ama ancak 28 Ekim'de bir ateşkes yapılabilirdi. Bu arada 9 Eylül'de Muraviev Hükümeti bir darbeyle iktidardan düşürülmüş, Anavatan Cephesi tarafından yeni bir kabine kurulmuştu. Her ne kadar görüntüde sadece dört komünist bakan kabineye girdiyse de aslında ülkede gerçek güç artık Bulgar Komünist Partisi'nin eline geçmiş durumdaydı⁷⁸.

9. Mütareke ve Sonrası

Romanya ile Müttefikler arasındaki mütareke Moskova'da 12 Eylül 1944'te neredeyse tamamen Sovyetler Birliği'nin dayattığı şartlar üzerinden imzalandı. Romanya Sovyetler Birliği'ne 300 milyon dolar tazminat ödemeyi, Besarabya ve Kuzey Bukovina'yı iade etmeyi kabul etti. Yahudi karşıtı yasalar yürürlükten kaldırılacak, faşist grupları yasaklanacaktı. Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere temsilcileri Bükreş'te bir Müttefik Kontrol Komisyonu kurdular, ancak Sovyet askeri komutanlığı otoritenin gerçek sahibiydi. Teslim olduktan sonra Romanya, Sovyet komutası altında Müttefik davasına yaklaşık on beş tümen verdi. Neredeyse 120.000 Rumen askeri Kızıl

⁷⁶ TDA, 568/39061-158021-48.

⁷⁷ TDA, 568/39061-158021-47.

⁷⁸ Marshall Lee Miller, *Bulgaria During The Second World War*, Stanford University Press, Stanford-California 1975, s. 204-216.

Ordu'nun Çekoslovakya ve Macaristan'ı Nazilerden temizlemesine yardım ederken öldü. Ayrıca Sovyet yetkililer gerek ülkede konuşlanan gerekse transit geçiş yapan Kızıl Ordu birliklerinin ihtiyaçları için yiyecek ve diğer mallara ve yine ülkedeki tüm Alman varlıklarına el koydu⁷⁹. Rumenler barış antlaşmasını kabul ettikleri takdirde Transilvanya'yı geri alabileceklerdi. Ancak Stalin ileride Transilvanya'nın statüsü meselesini Rumenleri hizaya çekmek için kullanacaktı⁸⁰.

Rumenler açısından tüm bunlardan daha hayati olan konu, Sovyetler Birliği'nin Romanya'nın bağımsızlığına saygı gösterip göstermeyeceğiydi. Türkiye açısından da esas mesele buydu. Bu konuda Rusların genel tutumlarının yanı sıra kimi haberler de geleceğe yönelik ciddi endişeler uyandırmaktaydı. Mesela "Beşinci Radyo Dinleme Servisi"nin Berlin Radyosu'nun Bulgarca yayınından 23 Eylül 1944 tarihinde iktibas ettiği bir habere göre Almanlar tarafından esir alınmış olan 3. Ukrayna Ordusu'na mensup bir Sovyet siyasi komiserinin üzerinde Romanya ve Bulgaristan'a karşı uygulanacak politikaya dair resmi-gizli bir talimatname bulunmuştu. İddiaya göre Kızıl Ordu Siyasi Komiserliği tarafından hazırlanan ve sadece ordu kumandanları ve onların yanındaki siyasi komiserlere gönderilen 27 sayfalık ve 32 maddelik bu talimatnamenin 7. maddesinde Romanya ve Bulgaristan'da hakiki Sovyet idaresi tesis edilinceye kadar, çok uzun sürmemek kaydıyla geçici hükümetler kurulacağı bildirilmekteydi. Bu geçiş döneminde halkı Sovyet tarzı yönetime alıştırmak üzere ülkedeki zenginliklerin bütün halk arasında eşit şekilde paylaştırılmasına yönelik propaganda yapılacak, buna muhalefet edenler de cezalandırılacaktı. Yine 17. maddede Sovyet kıtalarının girdiği her yerde mevcut iaşe maddelerinin, stokların, küçük ve büyük baş hayvanların vs. maddelerin listelerinin çıkartılıp başkomutanlığa bildirilmesi isteniyordu⁸¹. Öte yandan Rusların ekim ayı başlarında gerek Romanya Dışışleri Bakanlığı'nda mevcut Türkiye-Romanya ilişkilerine dair dosyaları ve gerekse Rumen Genelkurmayı'ndaki Türkiye'ye dair bütün askerî plan ve vesikaları aldıkları yönündeki bilgiler Lizbon ve Bern elçiliklerinden kasım ayında Ankara'ya iletildi⁸².

Tüm bu haberler bir tarafa, aslında İngiltere Başbakanı Churchill ve Sovyetler Birliği lideri Stalin Balkanların Anglosaksonlar ve Sovyetler Birliği arasında nüfuz bölgelerine ayrılması konusunu 9 Ekim'de Moskova'da başlayan görüşmelerde bir sonuca bağlamışlardı. Burada Macaristan'ın yanı sıra Romanya ve Bulgaristan'ın da Sovyet nüfuz sahası içinde kalacağı belli olmuřtu⁸³. Trajik bir biçimde, bu antlaşmadan habersiz Rumen halkı, Amerikalıların ve Türklerin kendilerini kurtaracaklarına dair söylentilerle avunmaya bir süre daha devam edeceklerdi⁸⁴. "Amerikalılar geliyor" miti Soğuk Savaş'ın ilk yılları boyunca Rumen kamuoyunda etkisini sürdürecekti⁸⁵.

Bundan sonra Romanya adım adım komünist geleceğine doğru sürüklendi. Aralık 1944'te Radescu başkanlığında yeni bir kabine kurulduđunda⁸⁶ Sovyet baskısı sonucu İçişleri Bakanlığı Romanya Komünist Partisi'nin eline geçti. Böylece komünistler polis kuvvetleri üzerinde kontrol sahibi oldular⁸⁷. Ancak Stalin kamuoyunun önünde başka bir görüntü vermek zorundaydı. 1945 şubat ayında Yalta'da toplanan konferansta Roosevelt ve Churchill ile birlikte Alman işgalinden kurtarılan halkların kendi ülkelerini demokratik seçimler yoluyla idare etmesine dair "Özgürleştirilmif Avrupa

⁷⁹ *Romania: A Country Study*, s. 43-44.

⁸⁰ *Soviet Occupation of Romania, Hungary and Austria 1944/45 - 1948/49*, ed. Csaba Békés, László Borhi, Peter Ruggenthaler, Ottmar Trasca, Central European University Press, Budapest 2015, s. 16-17.

⁸¹ TDA, 571/34975-138212-20.

⁸² TDA, 568/39061-158021-70.

⁸³ Mert Can Erdoğan, "Yüzdeler Antlaşması", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/945/Yüzdeler_Antlaşması (Erişim:16.06.2025).

⁸⁴ Kunalp, *a.g.e.*, s. 34.

⁸⁵ Daniela Popescu, "Romanian-Turkish Diplomatic Relations During the First Years After the Communist Regime Took the Power in Romania – The Border Crossings into Turkey", *XIX. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, c. VII, Haz. Abdullah Kaymak, Selin Eren, Semiha Nurdan, Kübra Güney, Muhammed Özler, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2024, s. 44.

⁸⁶ Liliana Boscan Altın, Ömer Metin, "Turkey and Romania at the Crossroads: The Balkans Divided (1944-1947)", *History Studies*, Balkan Savaşları Özel Sayısı, V/6 (2013), s. 64.

⁸⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 357.

Bildirgesi"ne imza attı. Ama aynı dönemde Romanya'da Radescu komünistlerle karşı karşıya geldiğinde faşist bir suçlu olmakla itham edildi. Mart ayında Moskova'nın baskısıyla Petru Groza hükümeti kuruldu. Arkasında Sovyet desteği bulunan bu hükümetin zamanında Romanya'da muhalefet adım adım sahnenin dışına atıldı⁸⁸.

Zeki Kuneralp, 1945 yılı Kasım ayında Rumen halkının son bir kez komünizme başkaldırdığı olayların içinde bizzat bulunmuştu. Sovyet uydusu Groza hükümetinden hoşlanmayan ve Ruslara karşı direnişin sembolüne dönüşmüş bulunan Kral Mihai'nin 8 Kasım'daki doğum günü münasebetiyle halk sarayın önünde toplanmış, durmaksızın Kraliyet marşını söylemiş, hükümet aleyhine slogan atmıştı. Zeki Kuneralp de biraz meraktan ve biraz da gençliğin verdiği hevesle kalabalığa karışmıştı. Kalabalığın ve heyecanın zirvede olduğu öğle saatlerinde bu nümayişi dağıtmak üzere kamyonlarla getirilen komünist milisler halktan büyük tepki görmüş, tartaklanmış ve kamyonlarından bazıları yakılmıştı. Milisler geri çekilerek sarayın karşısındaki İçişleri Bakanlığı binasına sığınmışlar, halk da zafer nidalarıyla bakanlık binasına hücumu geçmişti. Ancak Kuneralp'in de aralarında olduğu kalabalığın üzerine bakanlık binasının pencerelerinden makineli tüfekle yaylım ateşi açılmış, insanlar korkuyla kendilerini yere atmışlardı. Ateş durduğunda herkes aceleyle meydanı boşaltmıştı. Ertesi gün yapılan resmi açıklamada göstericilerden 11 kişinin öldüğu ve 85 kişinin de yaralandığı bildirilmişti. O sıra artık Tanrıöver'in yerine Bükreş elçiliğine resmen atanmış bulunan Şefkati İstinyeli, genç Kuneralp'i doğal olarak fena halde azarlamıştı⁸⁹.

Aynı dönemde Türkiye de Sovyetler Birliği'nin Boğazlara yönelik taleplerine karşı Anglosaksonlardan destek arayışındaydı. 1947 yılında ABD tarafından kabul edilen ve Yunanistan ile birlikte Türkiye'yi de açıkça destekleyen Truman Doktrini'ne kadar Ankara Sovyet taleplerine karşı kendisini yalnız hissetmeye devam edecekti.

Sonuç

Bu makalenin ortaya koyduğu tablo, İkinci Dünya Savaşı sırasında Batılı demokrasilerin temelde küresel hegemonyalarını koruma dürtüsüyle hareket ettiklerini göstermektedir. Çekoslovakya'nın parçalanmasının ardından Polonya'nın da Almanlar tarafından saldırıya uğraması İngiltere ve Fransa tarafından savaş sebebi kabul edildiyse, bunun sebebi Çekoslovakya ve Polonya'nın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne duydukları saygıdan ziyade Almanya'nın Batılı demokrasilerin küresel hegemonyasına yönelik tehdidinin bir noktada önlenmesi gerektiği sonucuna varmış olmalarındandır. Bu yaklaşım, 1944 yılından itibaren Doğu ve Orta Avrupa Sovyetler Birliği tarafından zorla komünistleştirilmeye başlandığında kendini net biçimde göstermiştir. Romanya örneğinde görüldüğu üzere Anglosaksonlarla iş birliğine son derece hevesli (eski Alman müttefiki olsun olmasın) Doğu ve (bir kaç hariç) Orta Avrupa'nın küçük devletleri, yine Anglosaksonlar tarafından, Almanya'ya karşı yürütölen mücadelede ödediği ağır bedelin karşılığı olarak (ve elbette o an için sahadaki askerî gelişmeler ve güç dengesi göz önüne alınarak) Sovyetler Birliği'nin insafına terk edilmiştir. Şüphesiz ki Anglosaksonlar Sovyet etki alanına bırakılan bu devletlerin batı sınırlarının, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin batı yönündeki etki alanının sınırlarını da teşkil edeceğini varsaymışlardı.

Savaş sırasında Anglosaksonlar Almanya'yı tamamen etkisizleştirmek adına Sovyetler Birliği'ni sınırsızca desteklerken, kendi küresel hegemonyaları aleyhine belki Almanya denli büyük bir tehdidi büyütüyor olabileceklerine dair şüpheyi göz ardı etmeyi yeğlemişlerdir. Böylece Almanya'ya karşı verilen mücadelede yükü büyük oranda Sovyetler Birliği'nin üstüne yıkarak kendi insani kayıplarını minimize etmeyi başarmışlardır ama bunun bedeli komünist bir hegemonik gücün karşılıklarına dikilmesi olmuştur. İşin bu noktaya varabileceği konusunda Türkiye'nin savaş sırasında yaptığı sürekli uyarılar hiç bir işe yaramamıştır. 1947 yılında ABD Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'yi doğrudan desteklemeye karar verdiğinde, bunun sebebi de şüphesiz Sovyetler Birliği'nin Anglosaksonların küresel hegemonyasına yönelik tehdidinin göz ardı edilemez boyutlara ulaşmış olmasıydı.

⁸⁸ Altın, Ömer, "Turkey and Romania...", s. 64-65.

⁸⁹ Kuneralp, *a.g.e.*, s. 36.

Kızıl Ordu'nun 1944 yılı Ağustos ayında Romanya'yı istila etmesinin ardından hem bu ÷lkede hem de Bulgaristan'da komünistleştirme politikasına yönelmesi ve Anglosaksonların bu duruma seyirci kalması Türk dış politikasına yön verenler ve özellikle de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü açısından büyük bir alarm işlevi görmüştür. Sınırları ve mahiyeti tam olarak bilinemesi de Avrupa'nın bir Anglosakson-Sovyet paylaşımına sürükleneceği yavaş yavaş ortaya çıkıyordu. Türkiye açısından ideal formül olan Anglosakson destekli Balkan Birliği artık bir hayaldi. Ankara için artık mesele, savaşın başından beri büyük endişe kaynağı haline gelmiş olan Sovyet talepleri, özellikle Boğazlara yönelik talepler karşısında Anglosaksonlara ne derece güvenilebileceğiydi. Romanya ve Bulgaristan'da ortaya çıkan tablo bu sorunun cevabının olumlu olmayabileceğine işaret ediyordu. Bu durumda Türkiye'nin, en iyi ihtimalle, Anglosaksonların kendisine gerçek bir destek vereceği güne dek Sovyetler Birliği'ne karşı tek başına direnmesi gerekecekti. Ama o gün hiçbir zaman gelmeyebilirdi ve Türkiye'nin endişeleri sadece Boğazlar Meselesi'nden ibaret de değildi. Ülkenin gelecekte tümünden Sovyet nüfuzu altına girmeyeceğini hiç kimse garanti edemezdi.

1944-1947 yılları arasında Türkiye'nin Sovyet tehdidi karşısında yaşadığı tedirginliğin ve yine bağımsızlıklarını henüz kazanmış zayıf Arap devletleri ile gidermeye çalıştığı yalnızlık duygusunun boyutlarını kavrayabilmek, ancak bu tedirginliği ve yalnızlığı üreten gelişmeleri adım adım takip etmekle mümkün olabilir. Özellikle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün o yıllarda başlıca uğraşısının dış politika olduğu ve karar alırken elçilik raporlarına ne denli büyük bir önem atfettiği düşünülürse, bu dönemde Türk dış politikasının takip ettiği yönü, bu doğrultuda alınan kararları ve benimsenen tutumları anlamak açısından Türk Diplomatik Arşivi'nin önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Söz konusu dönemde Türk dış politikasını daha derinden kavramak için elçilik raporlarının temel alındığı çalışmaların çoğalması son derece büyük bir önem arz etmektedir.

Diğer taraftan Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında izlediği dış politika her ne kadar Müttefiklerin beklentilerini karşılamamış ve bu yüzden savaş sonrasında büyük sıkıntılara katlanmasına sebep olmuş olsa da, Balkan devletleri başta olmak üzere savaşın piyon devletleri açısından saygın, gerektiğinde aracılığına başvurulabilecek denli güvenilir ve aynı zamanda nispeten güçlü bir devlet görüntüsü vermesinde büyük etkiye sahip olmuştur. Rumen siyasilere Anglosaksonlarla ilişki kurmak ya da Sovyet nüfuzunu bertaraf etmek hususunda Türkiye'ye yüklemeye çalıştıkları rol bunun somut bir göstergesidir. Bu imajın sonraki yıllarda Batılıların Türkiye'ye karşı olumlu tavrı üzerinde bir etkisi olup olmadığı ve varsa bunun boyutları ayrıca tartışıması gereken bir konudur.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30.11-1-0/171-35-17.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA)

TDA, 501/88082-320106-254.

TDA, 568/38728-156884-71.

TDA, 568/38848-157937-1.

TDA, 568/38848-157937-2

TDA, 568/38848-157937-3.

TDA, 568/38848-157937-4.

TDA, 568/39061-158021-40.

TDA, 568/39061-158021-41.

TDA, 568/39061-158021-43.

TDA, 568/39061-158021-47.

TDA, 568/39061-158021-48.

TDA, 568/39061-158021-70.

TDA, 568/39174-158385-1.

TDA, 568/39174-158385-21.

TDA, 568/39174-158385-22.

TDA, 568/39272-158688-13.

TDA, 568/41823-158835-1.

TDA, 571/34936-138079-66.

TDA, 571/34975-138212-20.

TDA, 571/35002-138198-22.

TDA, 571/35052-138375-50.

Kitaplar ve Makaleler

ALTIN Liliana Boscan, METİN Ömer, "Turkey's Role in Romania's Diplomatic Struggle (1st February 1943 – 23rd August 1944)", *Tarih Okulu Dergisi*, 15 (2013), s. 355-384.

_____, "Turkey and Romania at the Crossroads: The Balkans Divided (1944-1947)", *History Studies*, Balkan Savaşları Özel Sayısı, V/6 (2013), s. 59-69.

ARMAOğLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

AYDOğDU Murat, 1939 İngiliz-Fransız-Türk Antlaşması'na Dair Dikkatlerden Kaçan Bir Gerçek: Özel Anlaşma'da Yer Alan 'Erteleyici Madde'nin Kaldırılması, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, XIX/75 (2022), s. 83-100.

BEDİR Ömer, "Osmanlı İmparatorluğu'yla İlişkileri Bağlamında Voyvodalıklardan Modern Romanya'ya: Osmanlı-Romanya Diplomatik İlişkileri (1878-1908)", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, V/2 (2020), s. 56-72.

BİRBUDAK Togay Seçkin, "Eflak-Boğdan'ın Birliği Meselesi ve Osmanlı Basınına Göre Prens Carol'un Romanya Tahtına Çıkışı", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, VI/12 (2023), s. 307-318.

DELETANT Dennis, *Hitler's Forgotten Ally: Ion Antonescu and His Regime, Romania 1940-1944*, Palgrave Macmillan, New York 2006.

DENNISTON Robin, *Churchill's Secret War: Diplomatic Decrypts, The Foreign Office and Turkey 1942-1944*, Chancellor Press, London 2000.

ERDOğAN Mert Can, "Yüzdeler Antlaşması", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/945/Yüzdeler_Antlaşması (Erişim: 16.06.2025).

GILBERT Martin, *Second World War*, Fontana, London 1990.

GÜÇLÜ Yücel, *Zeki Kuneralp and Turkish Foreign Service*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2015.

GÜLSOY Berksan, "Zeki Kuneralp'in Diplomatik Görevleri (1941-1979)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/45 (2022), s. 913-941.

HART Basil Liddell, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

KEEGAN John, *The Second World War*, Viking Penguin, New York 1990.

KUNERALP Zeki, *Sadece Diplomat: Anılar-Belgeler*, İsis, İstanbul 1999.

MAXİM Mihai, "Romanya: Tarih" maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXXV, İstanbul 2008, s. 168-172.

MILLER Marshall Lee, *Bulgaria During The Second World War*, Stanford University Press, Stanford-California 1975.

- POPESCU Daniela, "Romanian-Turkish Diplomatic Relations During the First Years After the Communist Regime Took the Power in Romania – The Border Crossings into Turkey", *XIX. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, c. VII, Haz. Abdullah Kaymak, Selin Eren, Semiha Nurdan, Kübra Güney, Muhammed Özler, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2024, s. 39-57.
- RENOUVIN Pierre, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918)*, c. I, çev. Adnan Cemgil, Atın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1977.
- ROBBINS Keith, *Birinci Dünya Savaşı*, çev. Müfit Günay, Dost Kitabevi, Ankara 2005.
- Romania: A Country Study*, ed. Ronald D. Bachman, U.S. Government Printing Office, Washington D.C. 1991.
- Soviet Occupation of Romania, Hungary and Austria 1944/45 - 1948/49*, ed. Csaba Békés, László Borhi, Peter Ruggenthaler, Ottmar Trasca, Central European University Press, Budapest 2015.
- TEKELİ İlhan, İLKİN Selim, *İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, c. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl: İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)*, T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, y.y. 1973.
- UÇAROL Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000.
- WEISBAND Edward, *2. Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*, çev. Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, y.y. 1974.